

Les dones migrades

Apunts, històries, reflexions, aportacions...

Biblioteca de Catalunya-Dades CIP

Sipi, Remei

Les Dones migrades : apunts, històries, reflexions, aportacions--. -

(Quaderns de l'Institut ; 5)

Referències bibliogràfiques

ISBN 978-84-393-6888-5

I. Araya, Mariel II. Institut Català de les Dones III. Col·lecció: Quaderns de l'Institut (Institut Català de les Dones) ; 5

1. Dones immigrants - Catalunya

325.25-055.2(467.1)

© Generalitat de Catalunya

Institut Català de les Dones

© Remei Sipi i Mariel Araya

EDITA: Institut Català de les Dones

1a EDICIÓ: Barcelona, octubre 2005

REIMPRESSIÓ: Barcelona, abril 2007

DISSENY: Azuanco S.L.

IMPRESSIÓ: Altés arts gràfiques, s.l.

DIPÒSIT LEGAL: B. 18.526-2007

Les dones migrades

Apunts, històries, reflexions, aportacions...

Remei Sipi

Mariel Araya

Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones

SUMARI

PRESENTACIÓ / 7

INTRODUCCIÓ / II

LA DIVERSITAT DE LES VIATGERES / 13

La immigració / 13

Les dones immigrants / 15

Expressar-se des de l'experiència i la diversitat / 20

Orígens i moments d'arribada / 23

Els llocs des d'on es viatja / 27

Americanes del con sud / 27

Americanes del carib / 27

Guineanes / 28

Filipines / 28

Gambianes / 29

Magribines / 29

Europees de l'est / 30

Asiàtiques del sud-est / 30

Asiàtiques / 31

Orígens i moment de l'arribada / 33

Dades actuals / 33

NECESSITATS, DIFICULTATS I PROPOSTES / 34

La definició de les dones a la Llei d'estrangeria / 34

La reagrupació familiar / 36

Treballadores independents / 37

Treballadores sense estatus ni estatut / 38

Treballadores amb estatus fictici / 39

Les ciutadanes / 40

Necessitats durant el procés migratori / 42

<i>El viatge</i>	/ 42
<i>L'arribada</i>	/ 43
<i>Els punts d'informació i la tramitació</i>	/ 44
<i>El treball</i>	/ 45
<i>La salut</i>	/ 48
<i>Educació i formació</i>	/ 49
<i>Violència</i>	/ 49
<i>Política</i>	/ 49
<i>Els fills</i>	/ 50
<i>L'habitatge</i>	/ 50
<i>Participació</i>	/ 51
<i>Oci</i>	/ 52
<i>Creativitat</i>	/ 52
<i>La qüestió d'identitat</i>	/ 53
<i>Llibertat</i>	/ 53
Quadre d'objectius i propostes concretes	/ 55

PARTICIPACIÓ DES DE LA DIVERSITAT / 60

Associacionisme / 60

TIPUS D'ASSOCIACIONS / 61

Breu recorregut històric / 62

Formes diferents de participació per raó d'origen? / 70

On participen les dones immigrades? / 73

La participació de les dones segons l'origen / 75

Noves formes, noves valoracions o expressió de realitats? / 82

Les relacions de dones són participació social / 84

CONCLUSIONS / 88

PRESENTACIÓ

LES DONES formem part d'un mapa divers i plural, on cadascuna té un projecte de vida diferent i desenvolupa la seva trajectòria personal en unes condicions i unes situacions peculiars. Cal recordar també que cada col·lectiu de dones té personalitat pròpia i inquietuds pròpies. Des de l'Institut Català de les Dones (ICD) ens proposem fer costat a la gran diversitat de grups de dones que treballen per la cohesió social.

Per això, el Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques de dones a Catalunya (2005-2007) té com un dels eixos principals l'increment de la presència i la participació de les dones en tots els àmbits de la vida social, tenint en compte la seva diversitat.

Dins d'aquesta diversitat, les dones immigrades s'enfronten amb la seva condició de dones, estrangeres i treballadores. És justament en el treball, concepte clau dins l'evolució vital d'una persona, on trobem múltiples formes de discriminació entre dones i homes. No sols pel que fa a les diferències salarials i a l'accés restringit a determinats sectors, sinó també pel que fa a la manca de reconeixement de l'esforç d'economia vital bàsica dut a terme majoritàriament per les dones. Altra-ment, la discriminació és palesa també pel que fa al

temps. Si les dones autòctones, en general, tenen poc temps d'espai personal, les dones immigrades es troben que el temps per poder dedicar-se a elles mateixes és mínim, per no dir inexistent. A aquests factors cal afegir que el fet migratori, encara avui, es continua veient com un fenomen preeminentment masculí, amb la invisibilització femenina que aquesta percepció comporta.

Però, sense negligir les dificultats que formen part de la realitat de les dones immigrades, volem posar l'accent en les seves aportacions i recordar que aquestes dones són portadores de coneixements i experiències que ens poden il·luminar en el procés de reconversió i redefinició de la vida humana en tota la seva amplitud i complexitat. A més, cal subratllar que són dones que s'han revelat com unes mediadores autèntiques entre els seus col·lectius i les societats receptores, fent palès l'intercanvi cultural que es dona entre una societat i l'altra i afavorint l'enriquiment mutu i l'avenç democràtic en tots els sentits.

Per tal que aquest avenç democràtic sigui real, cal vetllar per la presència efectiva de la veu, els coneixements i el saber de les dones immigrades en els diferents àmbits de decisió i de discussió, a la vegada que s'ha de donar suport als espais de dones, com un àmbit d'elaboració, visibilització i difusió d'aquests coneixements i d'aquest saber. Per tal d'aconseguir-ho, s'ha de facilitar la trobada, promocionar les relacions i generar un espai simbòlic que visibilitzi la potència de les dones, generadores i sustentadores de la societat, un espai que permeti expressar la diferència sense restar importància a tot allò que les dones hem aconseguit

teixint xarxes comunes, però alhora sense oblidar que cada dona aporta una realitat diferent i que l'expressió d'aquesta diversitat és necessària.

Amb aquesta publicació, volem posar en relleu les aportacions socials de les dones immigrades, reconèixer la seva participació i la seva tasca civilitzadora i aconseguir que es valori públicament i socialment el seu saber fer quotidià, els seus treballs en l'economia vital bàsica, que porten a un mestissatge cultural enriquidor per a tothom. I volem que es prengui consciència, de manera autèntica, d'una frase que apareix a la pàgina 37 d'aquest volum: "Ser estrangera no és una anècdota; pot ser un do".

L'intercanvi habitual entre dones de procedències diverses, autòctones i immigrades, i d'aquestes darreres amb les de diferents orígens, defugint classificacions closes i uniformitzadores, farà possible conservar la riquesa d'experiències vitals de les dones i revaloritzar totes les seves capacitats.

MARTA SELVA MASOLIVER

Presidenta

INTRODUCCIÓ

AQUEST TREBALL presenta una reflexió sobre els últims 30 anys de la immigració a Catalunya, i més concretament sobre les característiques i la història de la immigració femenina que prové dels països del sud.

S'hi recullen tant les experiències directes de les dones immigrades com les diferents mirades i llocs on se les ubica, com també les diferents realitats de la diversitat de les dones, de les seves propostes, de les seves necessitats i de les seves estratègies.

Partim de la diversitat de les viatgeres, tant en orígens com en projectes, i intentem no desvirtuar el que tenim i teixim en comú entre dones, però insistint en la necessitat imperiosa d'expressar-nos des de la diversitat. A partir d'aquesta premissa, fem una aproximació a totes les dificultats i els obstacles –no imputables ni a qüestions *culturals* ni a desitjos propis– que no formen la nostra identitat, però que condicionen la nostra vivència quotidiana. Així mateix, insistim en les aportacions socials que fem cada dia, en la nostra participació social, per, finalment, esbossar alguns dels nostres somnis.

És important, al llarg de l'exposició, no perdre de vista que la nostra aposta és visualitzar i expressar el

procés-projecte migratori com un plus, i allunyar-nos de la victimització congelant, que ens fa invisibles com a dones. Per això, és possible que moltes vegades aquest enèrgic to optimista no s'aturi en la misèria quotidiana produïda pel mateix sistema econòmic en què vivim les dones, on els treballs i els sabers de la cura de persones –que hem dut a terme més dones que homes– no són valorats ni públicament ni socialment i, alhora que són menyspreats, aquests treballs s'ajudiquen com si formessin part de la *identitat* de les dones que els portem a terme –actualment, més dones immigrades que de la societat receptora. Aquest no-aturament en la misèria quotidiana, en totes les mancances en què ens podem veure reflectides moltes vegades, ho fem com una aposta, com un exercici difícil per allunyar-nos de la possible misèria simbòlica en què ens podríem veure abocades.

Perquè considerem la migració no com una *proble-màtica* sinó com una oportunitat-mirall.

I perquè considerem la nostra història, les nostres terres d'origen, els seus paisatges, les seves àvies, les seves olors i els seus colors com un regal del qual som portadores.

I cal expressar-ho per aprofitar-ho, expressar la diversitat i la diferència i no oblidar-la mitjançant tècniques homologants i homogeneïtzants.

Així doncs, en el treball que segueix a continuació es teixeix el fil conductor de l'expressió d'aquesta història recent a Catalunya que avui té nom de dona; de dones.

LA DIVERSITAT DE LES VIATGERES

La immigració

Europa està vivint moments molt difícils quant al fenomen de la immigració. Les últimes enquestes elaborades a l'Estat espanyol situen la immigració en el tercer lloc dels problemes que hi ha actualment. Això ha conduït a endurir les polítiques migratòries, la generalització de considerar i mirar els immigrants com un problema i d'equiparar-los i d'associar-los a actes i formes delictives.

Els múltiples actes racistes que s'estenen per tot el continent han contribuït a reforçar la tendència de lectures negatives entorn del fenomen de la immigració.

La falta de memòria històrica condueix moltes vegades a no tenir en compte i a no reconèixer els motius dels moviments migratoris que van de sud a nord.

El context econòmicosocial, la política nacional, el desequilibri econòmic i polític entre el nord i el sud, supeditats a la globalització, situen en primer lloc els temes econòmics i socials, el pagament del deute, l'assimilació cultural, etc. Els sistemes polítics dels països del sud no s'arriben a discutir, ja que mentre que als països del nord els sistemes polítics estan basats en la democràcia, en la gran majoria dels països del sud els

sistemes polítics són dictatorials, és a dir, els drets de la societat civil no es tenen en compte.

Des del principi de la dècada dels anys setanta el paisatge d'algunes ciutats espanyoles ha anat canviant, d'un paisatge monocolor a un paisatge multicolor i multiètnic, ciutats que s'han convertit en cosmopolites sense que alguns ciutadans se n'hagin volgut adonar. Aquesta situació és fàcil d'observar a moltes ciutats d'aquest país amb la presència dels nous i *exòtics* veïns, que arriben i conviuen amb els ciutadans, però als quals es concedeixen els drets mínims, quan en realitat són conscients de la justícia d'aparellar drets i obligacions.

En nombre, s'estima per les últimes estadístiques que a Barcelona hi viu el 7,6 % dels immigrants i a la resta de les poblacions catalanes la xifra no és més elevada. En general, a tot l'Estat espanyol, la xifra percentual no supera el 5 %, encara que en algunes ciutats des de l'any 2000 (coincidint amb les màximes lleis repressives) s'ha fregat la frontera del 10 % (sobretot a Canàries).

El fet migratori produeix en la societat receptora un enriquiment en tots els àmbits, apareixen nous estils de vida, nous corrents artístics, revifa valors que a les societats occidentals estan reculant, per exemple l'hospitalitat, els models de famílies, que en el cas de la gran majoria dels immigrants no es redueix a pare i mare, sinó que és més extensa fins i tot en els casos monoparentals.

En la immigració hi ha un procés d'interaccions mútues, on es beneficien tant la societat receptora com els immigrants, i porten irreversiblement a un desenvolupament clar d'un procés de mestissatge cultural, on la vida flueix.

Parlar dels immigrants és remetre'ns a una gran diversitat de persones, de situacions i de motius que condueixen a iniciar el desplaçament, per això no és aconsellable estigmatitzar aquest col·lectiu, ni esmentar-lo com si fos un grup compacte. No ho és ni ho ha estat. Hi ha tanta diversitat com projectes vitals i, en realitat, els elements homegeneïtzants es donen gairebé exclusivament en el tractament uniforme de la immigració (quan es deixa de ser immigrant?) i en la definició –i restricció de drets– legal de la immigració.

Les dones immigrants

En treballs anteriors hem fet la reflexió següent: El problema és ser dona o ser dona immigrant? És un problema ser dona immigrant?

A partir d'aquesta premissa, hem reflexionat que si el problema hi és, està en l'existència de dones pobres, i si aquesta dona pobre està fora del seu país, llavors la situació s'agreuja, es dupliquen i tripliquen les dificultats: dona, d'una altra ètnia i treballadora.

Durant les tres últimes dècades del segle XX la situació i les perspectives de les dones dels països del nord han canviat molt i per a bé. Sense assolir els extrems de deixar aparcades les reivindicacions feministes, perquè encara falta camí per recórrer, malgrat que el balanç és positiu.

En canvi en els països del sud, la societat civil està exposada a situacions d'explotació, d'opressió i de marginació: i en aquest context les persones més vulnerables són les dones i els nens.

Les històries de cadascuna de les persones que decideixen iniciar el projecte migratori són múltiples i

diverses, cap de les dones immigrants és *la dona immigrant* ni pertanyen al mateix país d'origen.

El desig inicial marca les valoracions que se'n fan *a posteriori*.

Unes han fixat la meta en l'homologació i l'especialització d'estudis per a l'exercici professional en el lloc de desplaçament triat; la majoria dels casos coneguts té resultats insatisfactoris.

Altres plantejaments són emigrar per treballar i enviar diners regularment a la família del país d'origen; aquesta opció es valora favorablement. El projecte es fa viable, es treballa en el que es pot amb grans costos humans, i els familiars dels països d'origen reben els beneficis de l'esforç.

Si l'objectiu és la reagrupació familiar, el fonamental en aquest cas són els fills i les filles, la seva formació i professionalització amb la finalitat d'unir recursos per viure d'acord amb els barems de la societat receptora; els resultats en general són satisfactoris.

En realitat és la feminització de la pobresa el motiu primordial que obliga les dones a desplaçar-se i no el *Dorado del nord*. Totes les raons que envolten cadascun dels projectes migratoris convergeixen a millorar la situació econòmica de la dona o la del seu entorn tant a la societat receptora com a la societat d'origen.

En totes les situacions apareix un element comú: les traves de la normativa legal i la convivència, perquè situen en el pla de la norma el que la convivència situa com a diferència significativa.

L'origen genera discriminació, que obstaculitza la trobada i la convivència entre el col·lectiu immigrant i

la societat receptora, i situa els immigrants en terreny de desigualtat.

La fal·làcia del risc de ser envaït està justificant no solament les restriccions a la immigració, sinó també les limitacions de dret de les persones que ja són aquí.

Quan en els redactats dels contingents llegim: “s’han d’abstenir-hi tots els qui no pretenguin treballar ni com a empleats de la llar ni com a treballadors agrícoles, ramaders” s’està fent una segmentació de la força de treball, d’éssers humans, dones i homes, destinats cap a determinades franges del mercat laboral.

Indubtablement hi ha un sostre de vidre sobretot per a les dones.

Si plantegem les múltiples estratègies que anem forjant i que aconseguim traspasar en petits fragments, però que obren intersticis de llibertat, donarem la visió de la realitat de les immigrants.

Per exemple, les sortides, les alternatives personals que obrim (autoocupació, cooperatives, etc.) per no trobar-se en situacions de risc i d’exposar-se a situacions precàries, encara que en termes estadístics aquestes dades corresponen a un franja petita de dones immigrants.

Actualment, hi ha accions, opcions i xarxes que propicien que a poc a poc apareguin camins viables per a algunes immigrants, i aquestes xarxes poden ser represes posteriorment per moltes d’altres; aquests camins ens faciliten ser visibles i participatives per tal de tenir presència i veu en la gestió de tot el que ens concierneix, sense oblidar que els límits de la plena participa-

ció i fonamentalment són de caràcter institucional, cultural i polític.

Les dones tenim més dificultat en tots els camps i disposem de menys temps per a l'espai personal. El temps de què disposa la dona immigrant per a ella mateixa és mínim.

No obstant això ens hem revelat com unes autèntiques mediadores en el fenomen d'immigració entre la societat receptora i el col·lectiu d'immigrants.

Dona o immigrant, doncs? Dependrà de la mirada, de les relacions, dels llocs des d'on s'expressen les dones. En moltes ocasions, és la mirada de l'altre, de l'altra, on està la resposta. Per a la majoria de les dones, expressar el plus que es porten a la maleta del viatge, en els records i en les vivències, forma part de la seva presentació, del seu autoexpressió. I no sempre s'expressa aquesta realitat com un *problema* sinó com una part de la lluita contra la invisibilització, la no-expressió o l'oblit de les diferències, incloent-hi la diferència sexual.

Avui, podem dir que hi ha una feminització de la pobresa i una feminització de la immigració. Però no som *pobres dones* i molt menys invisibles.

Quan es posa l'accent en la immigració, moltes vegades s'oblida la diferència sexual. En l'imaginari social, l'*immigrant* –com a la cançó popular– és un home que viatja per proveir-se de treball i per mantenir la família. A l'espai familiar les dones estan recloses.

Res més lluny de les estadístiques. A Barcelona i a Catalunya la immigració femenina constitueix ja el 53 % en nombre total, però continua sense manifestar-se la diferència sexual.

Aquesta situació ha contribuït moltes vegades a fer invisible l'expressió de la realitat des de l'òptica de la diferència sexual. Aquesta necessitat d'expressar la realitat en femení és molt complicada i mal entesa; de fet, sovint se'ns ha qüestionat, en els espais compartits amb homes, la nostra tendència a mencionar les diferències reals que hi ha en els processos migratoris, en les condicions materials i emocionals de la migració quan és femenina.

Moltes vegades hem escoltat la frase: "Companya, la teva actitud contribueix a la divisió de l'organització. Hem d'estar units, perquè les dificultats són grans." I nosaltres, sentint-nos molt culpables de contribuir a la divisió interna... O, com a aportació a la reivindicació general, ens acceptaven un apartat especial sempre que fos per posar l'accent en tot allò on estàvem *pit-jor* que els homes. Això forma part de l'expressió del desig i de l'experiència femenina en negatiu, que es constitueix en una altra manera de fer invisible, de victimitzar.

Ahora, va tenir lloc la trobada amb el moviment feminista. Eren els anys 1995-1996. Es preparava el vintè aniversari del feminisme a Catalunya. Abans, sota el lema "Les dones immigrades desafiem la nostra invisibilitat", s'havien fet aportacions al si de la Secretaria de la Dona de la Federació de Col·lectius Immigrants a Catalunya (FCIC), a les jornades anuals. Moments de trobades, de projectes, de quefers. Diversitat de col·lectius, diversitat de dones. Ens presentàvem, no obstant això, sota les sigles del col·lectiu al qual pertanyíem. Ens relacionàvem, no obstant això, amb els nostres noms i els nostres cossos.

La dificultat, des de la participació en el moviment feminista, també va consistir en la *mirada de l'altra*. Se suposava que hi havíem d'aportar des de la nostra experiència de migració. Les preguntes, les sol·licituds eren: "I vosaltres, què necessiteu? Què podem fer per donar-vos suport? Quina és la vostra diferència?" Es reproduïa, en cert sentit, l'estructuració/divisió de la representació col·lectiva. Es tractava que érem dones, primer, però immigrants com a adjectiu. I gairebé sempre l'aportació esperada era la llista de greus dificultats en què estàvem immerses les dones immigrants. Expressar en negatiu la nostra experiència, la nostra aportació social. En molts casos, va ser necessari recordar al moviment feminista el seu origen: grups d'autoconsciència de dona a dona: "Que cap no em representi, que pugui parlar per mi mateixa, que doni crèdit a la meua experiència en primera persona, única, insubstituïble."

Però no és menys cert que ha estat en el marc de les relacions amb el moviment feminista, i més concretament amb les dones organitzades a l'entorn de Ca la Dona, on hem trobat suport i xarxes, elements imprescindibles per cercar la llibertat de dones.

Expressar-se des de l'experiència i la diversitat

L'intent de posar en primera persona l'experiència de la migració i de visualitzar quines són les necessitats i els obstacles que es poden abstrure d'aquestes experiències, és complicat, atès que ens fa generalitzar quan alhora sentim la necessitat de verbalitzar la nostra pròpia diversitat.

Considerem que no existeix pròpiament *la dona immigrada*, sinó que hi ha tanta diversitat com dones hi ha. D'altra banda, posar l'accent en la migració no és exactament una necessitat des de nosaltres, les dones, no almenys des de la verbalització *en negatiu* de la migració. Voldríem poder-nos expressar des de l'aportació, en positiu.

Creiem que en tot això enllacem amb el que han manifestat les altres dones, en les trobades i en la història de les dones. Si hi hagués uns serveis públics no homogeneïtzants, que sempre tinguessin en compte la diversitat i la disparitat humana, si la visió fos sexuada, seria menys complicat per a nosaltres poder-hi aportar en l'expressió de la nostra experiència.

Sabem que no ens podríem expressar en un apartat com *les diferents*, perquè com ja s'ha dit, totes les dones ho som, de diferents.

Expressar-nos des de la ciutadania seria no expressar la nostra diferència, encara que resoldria la negació de drets de la normativa d'estrangeria.

Expressar-nos des d'un lloc anomenat *dones en desavantatge social*, malgrat que posa l'accent en l'aspecte social, no expressa des d'allò positiu i es propicia la congelació de les mancances, on no ens sentim identificades.

Expressar-nos com a dones culturalment diferents ens remet massa lluny dels nostres cossos de dones...

Nosaltres tenim un plus, que és precisament una experiència meravellosa de dones duta a terme en un altre escenari humà del món. Aquest és el plus que aportem. I tenim la necessitat d'expressar-ho, no vol-

dríem ni oblidar ni esborrar la nostra història ni la de les nostres dones d'allà, les nostres àvies.

I creiem que aquest nostre plus ja l'estem aportant socialment, l'estem posant en circulació. Moltes de nosaltres som les que estem avui dia cuidant nens i nenes, ancians i ancianes.

Això, necessàriament, posa un segell diferencial en l'obra de civilització que avui s'està donant a Catalunya. I no creiem que s'hagi d'expressar en negatiu, o no expressar-se –que encara és pitjor.

Això no nega en absolut les dificultats, la manca de recursos públics, les necessitats compartides amb altres dones dintre de l'estructura patriarcal i capitalista. Amb l'afegit legal de l'*apartheid*.

Aquesta aposta per expressar-nos des d'aquest més que aportem posa l'accent en allò positiu que portem les dones, ens dóna força i aliment simbòlic. Així, com a proposta ens expressaríem com a *dones que porten noves estratègies, noves maneres de fer, altres recursos, altres alternatives socials*.

Sabem, per la nostra experiència, que la majoria de les *dones immigrades* no es volen veure ni sentir esmentades com a iguals amb les *autòctones*.

Demanen i exigeixen la manifestació del fet migratori, l'experiència diferent en la diferència sexual (negar l'experiència de la migració com a aportació social seria com negar la nostra mare, la nostra àvia).

Però tampoc no es volen veure esmentades com a immigrants exclusivament, com a definició identitària exclusiva i de compartiment estanc que ens diferenciï de les altres dones en un apartat especialitzat, fragmen-

tat. Molt especialment quan es refereix a la idea que som *pobres dones immigrades*.

Per tot això partim de l'expressió de l'experiència. Expressar l'experiència és un pas per generar després l'aliment simbòlic que ens expressi socialment, i que, perquè sigui aliment, no pot ser en negatiu.

També s'han de manifestar les dificultats, perquè formen part de la realitat. Aquestes dificultats seran necessitats que cal cobrir, específiques, perquè les condicions materials que generen aquestes necessitats són específiques. Com que l'aposta és per la transversalitat, considerem que les necessitats –i les accions per solucionar les propostes– se situaran en cadascun dels diferents apartats (salut, educació, treball, etc.), i manifestaran la nostra diferència dintre de la diversitat de dones que som i no com un apartat estanc. Perquè apostem per la unitat d'acció en la diversitat de la reflexió.

Orígens i moments de l'arribada

L'arribada de dones immigrades a Catalunya es remunta a la fi de la dècada dels setanta. En aquell moment, generalitzant, podríem dir que venien per estudiar (africanes, llatinoamericanes), per repressió política (llatinoamericanes) i per reagrupació familiar (africanes, magribines).

Aquesta categorització és en certa manera arbitrària, ja que les categories s'entrellacen. La situació d'invisibilització de la migració femenina ha estat la principal lluita de les dones fins al final dels noranta. A les Jornades del 1995, el lema era precisament aquest: "Les dones immigrades desafiem la invisibilitat".

Aquesta situació ha significat, també, la falta de respostes a les demandes, a les necessitats i als desitjos propis de les dones immigrades. La immigració en general s'ha tractat com una qüestió masculina, i encara avui se segueix tractant d'aquesta manera.

Així doncs, la necessitat de visibilització, de reivindicació, d'autoorganització ha constituït la primera fase de l'organització de dones immigrades a Catalunya. Es va donar suport a aquesta lluita en el moviment feminista en general, com també dintre de les organitzacions d'immigrants mixtes.

A partir d'aquest primer pas, d'un gran sentit d'unitat per la invisibilització i la necessària organització unitària, es va donar un altre procés que podem anomenar d'*especialització* per orígens, per procedències de les dones.

Gràcies a aquest primer procés i al coneixement i a les relacions creades, es va poder iniciar la trobada i l'especificitat dintre del marc general que afectava totes les dones d'una banda, les dones immigrades com a tal, de l'altra, i finalment les dones segons el seu procés de migració.

En aquest període han tingut molt de pes les relacions entre *paisanes*, la reflexió i l'acarament d'aquests processos migratoris en què es ve d'un lloc i s'arriba a un altre (així, p. ex., les que vénen per reagrupació familiar tenen una situació diferent de les que han vingut soles, o les que ja fa molts anys que viuen a Catalunya de les que acaben d'arribar, o les que tenen filles adolescents de les que són adolescents, etc.). Aquesta situació ha comportat una certa fragmentació del moviment de dones immigrades, que s'han anat organitzant

per orígens i s'han vist afectades per la situació general desmobilitzadora de l'associacionisme a Catalunya.

En aquest marc, també ha sorgit amb veu pròpia i demandes/desitjos propis una certa organització de dones joves filles d'immigrades, per dir i dir-se en la seva especificitat.

Actualment, es torna a posar l'accent en la necessitat d'organització i de relació en el que tenim de comú com a dones immigrades. Ha estat com un gran cercle d'experiència i de tornada a l'origen, però amb la mirada d'aquesta experiència. És cert que els factors externs (més repressió, més precarietat econòmica, la Llei d'estrangeria actual que genera *apartheid* per origen, etc.) han estat fonamentals per arribar a aquesta situació, però també és cert que la consciència pròpia de les dones que hi han aportat i segueixen aportant-hi en jornades i en reflexió.

Així, doncs, avui dia, l'important és tornar a fomentar l'organització i l'associacionisme posant l'accent en les dones immigrades i no en l'origen específic segons els llocs de procedència. Les dades i la verbalització sobre la feminització de la migració ja s'escolten als fòrums de debat, la invisibilització encara rau en el fet que no són les dones immigrades les que s'estan esmentant a si mateixes en aquests fòrums, tot i que sí que s'està fent i s'està generant pensament de diferència.

Aquesta situació de quotidianitat real no es trasllada totalment a la realitat social, a allò simbòlic social. Si s'esmenta el concepte *dona immigrada*, la reacció general és pensar en dones que duem mocador (el burka), que patim opressió contínuament, que som les *pobres*, que no sabem expressar-nos. Aquesta victimització

després es veu reflectida en les polítiques públiques de *protecció*. El cas més flagrant és la situació de dones que treballen en el servei domèstic i en el treball sexual.

Fins i tot les filles (nascudes o criades aquí) pateixen l'estigma social de l'origen de les seves mares, i també són victimitzades.

No es tracta, doncs, ni de victimització ni de folklorisme. Ni que se segueixi recorrent a conceptes que ens neguen en l'expressió i l'autoexpressió (p. ex., s'hauria d'eradicar del llenguatge el concepte *segona generació*) i que tampoc no es legisli específicament sobre això. No es tracta d'un *problema* social ni de menors d'edat. Aquestes situacions podrien generar discriminació i excuses per a l'exclusió.

En aquest sentit les dones volem protagonisme i visualització social, des d'aquest quotidià real d'estar vivint, fent i fent nàixer el futur de Catalunya. La participació ha de ser propiciada des de la remoció d'obstacles que no solament afecten les immigrants (encara que sí amb característiques específiques) sinó les dones com a tal en general. Volem, doncs, el que volem totes les dones: que a partir del coneixement necessari de les situacions específiques i diverses, es manifesti aquesta diversitat i se li doni categoria social no homogènia. Que la nostra aportació social sigui visibilitzada, esmentada, reconeguda i valorada socialment. Que els nostres desitjos diferents i, per això, meravellosos i com a oportunitat per a totes, siguin posats en circulació i es generin recursos que els promoguin des de les institucions públiques. Volem seguir fent vida i que cada dona compti en si mateixa i per si mateixa.

Els llocs des d'on es viatja

Com hem vist anteriorment, la diversitat és la realitat. Tot i així, presentem en pinzellades, generalitzant, els llocs i els territoris d'on provenim les dones immigrades que vivim a Catalunya.

Americanes del con sud

Es tracta de dones que van emigrar per escapar de les dictadures que es van implantar en els països respectius (Argentina, Xile, Uruguai) a l'inici de la dècada dels setanta. Dones polititzades, en alguns casos militants, d'un nivell sociocultural alt, amb ascendents europeus, italians i espanyols, en general. Estan associades en grups mixtos, les seves reivindicacions són fonamentalment polítiques i són paral·leles a les dels homòlegs masculins. Hi ha una bona sintonia amb les feministes occidentals. En general, els treballs que aconsegueixen no es corresponen amb la seva formació.

No obstant això, actualment la majoria de dones llatinoamericanes són d'origen equatorià, peruà o colombià. De l'Argentina, a partir dels fets de l'any 2001 (una greu crisi institucional i econòmica) són majoritàriament dones joves les que han migrat.

Americanes del carib

La seva presència a Espanya data del final dels anys vuitanta i del principi dels noranta. Fonamentalment van iniciar el projecte migratori per la pauperització de la classe mitjana, ja que la situació econòmica d'aquesta zona és cada dia més difícil.

Els objectius són millorar la situació econòmica i la dels familiars que han deixat al país d'origen. Treballen al servei domèstic, cuidant malalts o en treballs sexuals.

Estan agrupades tant en associacions mixtes com en associacions de dones.

Guineanes

Hi ha diferències segons el moment de l'arribada. Les dues primeres onades d'immigrants de la Guinea Equatorial emigren amb la finalitat d'ampliar els estudis. Trien l'Estat espanyol per raons històriques. Tenen un nivell cultural mitjà-alt, la majoria estan nacionalitzades espanyoles i militen indistintament en associacions mixtes i en associacions de dones. Se situen fins als anys vuitanta.

El projecte migratori de les guineanes a partir de la dècada dels vuitanta es va iniciar amb l'objectiu d'escapar de la dictadura d'Obiang i de la fam; encara que el seu nivell cultural és divers, hi ha un nombre reduït d'universitàries, tot i que la majoria només tenen estudis primaris. Com la primera onada, s'associen tant en grups mixtos com en associacions de dones. La majoria estan obligades a treballar en el servei domèstic, a cuidar malalts i en treballs sexuals.

Filipines

Abandonen el seu país per l'empobriment de la classe mitjana. Tenen un nivell cultural mitjà-alt. Treballen al servei domèstic, per regla general en règim d'internat. Després d'uns anys d'estalvi, es reagrupa la família amb l'arribada dels fills i del marit. Estan indistin-

tament en grups mixtos o en associacions de dones. La migració femenina és majoritària, fins i tot propiciada pel mateix Estat filipí, que ofereix formació i especialització a les dones perquè emigrin a treballar al servei domèstic i on es disposa de les remeses econòmiques d'aquestes dones com a part important de l'economia estatal.

Gambianes

Comencen a emigrar al final de la dècada dels setanta, bàsicament per reagrupació familiar.

Són pioneres en l'associacionisme de dones, la majoria se situen a la zona del Maresme, el Vallès Oriental, el Gironès, la Garrotxa, el Pla de l'Estany i comarques de la costa de Girona.

Amb vuit anys d'existència, la seva associació Musu Kafo es va legalitzar fa molt poc. Les seves activitats s'han limitat fins ara a la realització de festes i actes de solidaritat, especialment a la celebració de ritus de pas.

Magribines

La primera immigració de dones magribines es va iniciar a la dècada dels setanta i van arribar en el marc de la reagrupació familiar. El perfil és de camperoles analfabetes que van tenir moltes dificultats per adaptar-se a l'estil de vida tan diferent al del seu país d'origen. Viuen gairebé aïllades i recloses, les vídues, les divorciades i les solteres es lamenten del seu aïllament i de la seva solitud. Les vídues i les divorciades són dones que deixen els fills al país d'origen, i el seu objectiu principal és guanyar diners i enviar-los al seu país. Treballen al servei domès-

tic com a fixes, el tema de la integració no les afecta, ja que la seva meta és guanyar diners i tornar al costat dels seus fills. Les solteres tenen moltes ganes de viure lliurement després del jou patriarcal, algunes tenen estudis superiors i la gran majoria, estudis secundaris. Tant la magribina que ha emigrat en la dècada dels noranta com la que arriba actualment són dones joves i soles, majoritàriament, amb estudis secundaris i superiors.

Europees de l'est

Des del final dels anys noranta i fonamentalment a partir de l'any 2000, la migració dels països de l'Europa de l'est també té mirada i cos de dona. Moltes d'aquestes dones hi han arribat en processos d'asil, encara que actualment viatgen com a treballadores de serveis, fins i tot directament sol·licitades pels empresaris del sector agrícola. En principi, la seva arribada i les estratègies de portar a terme el seu projecte migratori no generen problemàtiques de les anomenades *culturals*, encara que moltes es relacionen per origen amb el treball sexual. Actualment encara no han format associacions de dones exclusivament, tot i que participen activament en la lluita pels drets administratius atesa la manca de permisos de residència, i en aquestes xarxes es relacionen tant amb les associacions mixtes d'immigrants com amb les que són exclusivament de dones.

Asiàtiques del sud-est

La visibilització de les dones provinents del Pakistan, l'Índia i Bangla Desh té lloc majoritàriament en determinats barris de Barcelona –mitjançant les relacions

d'ensenyament de la llengua, fonamentalment— i s'estan relacionant d'una manera molt incipient amb associacions de dones o de suport a immigrants. La participació social està relacionada amb les escoles i està molt marcada encara pel control i per la jerarquització masculina del col·lectiu.

Asiàtiques

Majoritàriament de la República Popular de la Xina, les dones ja són visibles socialment, sobretot en els sectors de producció i comerç —tèxtil, restauració. Participen activament d'aquesta manera i moltes són les responsables de famílies que ja viuen a Catalunya des de fa més d'una dècada. No hi ha pròpiament associacions de dones asiàtiques (xineses), però les joves són molt actives en la difusió i promoció de la cultura xinesa, i promouen la trobada i la convivència d'aquest col·lectiu, que es considera molt homogeni i tancat en si mateix. Al contrari, aquestes pràctiques de difusió i participació estan fent que aquests prejudicis i estereotips es vagin desvirtuant cada cop més.

En general, la majoria de les dones porten amb elles el seu propi projecte, basat en somnis de prosperitat davant la imatge idíl·lica del nord, que les condueix a convertir-se moltes vegades en persones preses, en persones que no poden competir amb igualtat amb els ciutadans dels països receptors.

El projecte, el desig inicial de partida, marcarà les valoracions que se'n facin *a posteriori*.

Pel que fa a mantenir la cadena econòmica del país d'origen, que és treballar i enviar diners, la valoració és

positiva, el projecte és viable, sense oblidar que els costos humans estan posats en la persona que emigra i els efectes en les persones que reben els beneficis.

En la reagrupació familiar, el projecte és satisfactori, atès que l'objectiu principal és la recerca de la promoció familiar, fonamentalment la formació i la integració dels fills, als quals se'ls intenta situar d'acord amb els barems de la societat receptora.

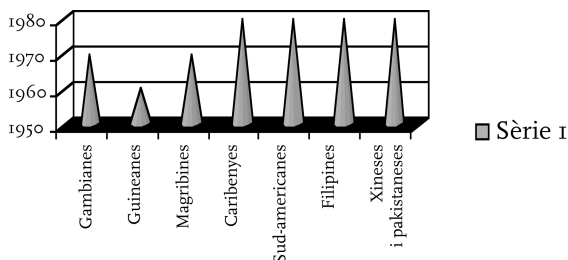
Per diverses traves administratives alguns projectes migratoris que inicialment no eren econòmics sinó d'ampliació o homologació d'estudis s'han convertit en projectes insatisfactoris i econòmics.

Tots aquests grups no són tancats, la combinació d'estratègies també es dona, per exemple en les caribenyes, i les filipines reagrupen la família més tard.

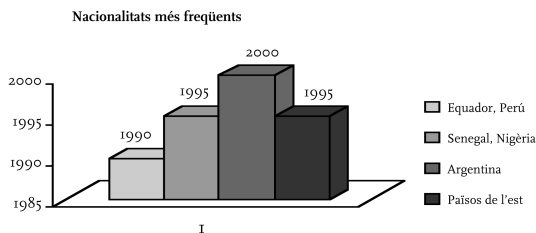
El que sí que tenen totes en comú és que hi ha un factor d'origen, la feminització de la pobresa; cadascun dels projectes esmentats acaben tenint relació amb la millora de la situació econòmica de la dona o del seu entorn.

En els gràfics següents es visualitzen els orígens de la migració femenina a Catalunya.

Orígens i moment de l'arribada

Dades actuals

Les causes econòmiques han estat, fonamentalment, el motiu de l'arribada de dones d'aquests països en concret. Respecte a les africanes del Senegal, la causa continua sent majoritàriament la reagrupació familiar, però cada vegada es dilueix més en la recerca d'ocupació i de millora de l'economia pròpia com a dones. El cas de l'Argentina és el més clar: després de l'anomenat *corralito*, són sobretot dones molt joves (entre 20 i 23 anys) les que estan emigrant actualment a Europa.

NECESSITATS, DIFICULTATS I PROPOSTES

LA DIFICULTAT PRINCIPAL per a les dones és la Llei d'estrangeria, que condiona i restringeix la llibertat d'elecció de les dones. Una altra dificultat és la que implica el canvi en si mateix que, encara que es pugui valorar positivament, comporta una separació física de la quotidianitat i de la família, que, en gairebé tots els casos, implica una primera etapa de nostàlgia i de replantejaments.

La definició de les dones a la Llei d'estrangeria

Si examinem la lletra de la Llei d'estrangeria (malgrat les múltiples reformes), evidentment no hi ha discriminació sexual. No hi ha cap coma que ens pugui fer sospitar d'un greuge tan constitucional.

La Llei proclama els principis jurídics propis d'un Estat de dret: hi ha, irrefutablement, una igualtat contundent entre homes i dones encara que siguin estrangers i estrangeres. Tractant-se d'un Parlament en el marc d'un Estat modern, democràtic i civilitzat, aquestes premisses formen part dels principis generals de l'ordenament jurídic.

Llavors, ens podríem preguntar, seguint la seva lògica, el perquè de la Llei d'estrangeria. I la resposta és la

necessitat de regular la immigració principalment per dos motius: la situació del mercat laboral i la convivència posterior entre cultures diferents. Cal garantir que les persones que arribin visquin en condicions humanitàries i civilitzades, i cal lluitar fervorosament contra les màfies que trafiquen amb les persones.

Podríem respondre a aquestes dues *necessitats* amb diverses aportacions sobre les interrelacions internacionals en el *mercat laboral*, la ficció del concepte *cultura* homogènia des d'on es pretén partir per definir *els altres*, la no-necessitat de màfies si hi haguessin condicions reals per a l'entrada per ports, aeroports, etc.

Les motivacions segueixen semblant lloables, en la seva lògica.

Si ens aproximem a la regulació de la lletra de la Llei veiem que, en realitat, la Llei sembla una espècie de nou estatut dels treballadors. La majoria de l'articulat de la Llei tracta sobre l'entrada, el treball i l'expulsió de les persones estrangeres treballadores.

El concepte clau en tot això és el treball. I és on la diferència entre dones i homes es fa visible, real i contundent.

Com regula la Llei aquesta diferència, alhora que la nega en l'articulat? Segons els principis jurídics, el veritable dret a la igualtat consisteix precisament a tractar de manera diferenciada el que és desigual, atès que és l'única fórmula per equilibrar les desigualtats existents.

Es parteix del pressupòsit que les lleis són útils perquè regulen la realitat social, per obtenir un contracte social i per regular les relacions humanes per tal d'aconseguir la pau social.

Les conseqüències de la negació de la diferència sexual són realment doloroses per a les dones immigrades, les obliguen a mantenir una ficció –en el millor dels casos– o a una submissió directa al poder d’homes concrets, i a una negació simbòlica de la seva existència social.

La reagrupació familiar

La regulació de la reagrupació familiar tracta indistintament homes i dones. És a dir, les dones també poden reagrupar els seus marits i les conseqüències legals d’aquest estatus són, en principi, idèntics.

La Llei esmenta expressament que hi ha el dret a viure en família, i estableix un procediment reglamentari per obtenir aquest permís per reagrupar-se en família. El dret és exclusiu de la persona que resideix a l’Estat espanyol i no de la persona que pugui ser reagrupada. Hi ha, per tant, un dret familiar unilateral.

Les dones els marits de les quals volguessin utilitzar el seu dret a reagrupar-les han d’esperar al país d’origen a ser cridades i tramitades. El permís que se’ls atorga diu, expressament, que DEPÈN del seu marit i que la seva durada també dependrà de la d’ell. En cap cas no es reconeix la poligàmia i es prohibeix expressament reagrupar més d’una dona o d’un home. La monogàmia és civilitzada i un símbol de desenvolupament i alliberament de les dones; i en el cas que volguessis reagrupar més d’un marit, se’t faria un procés per delinqüent, ja que cap lloc del món no existeix el dret legal a tenir més d’un marit. Series perseguida per la Interpol o l’Europol.

Per poder practicar el dret a la reagrupació, cal demostrar que es reuneixen els requisits següents: tenir

un habitatge considerat normal pels espanyols, tenir un treball assalariat i amb contracte i un salari que et permeti de mantenir la família, tenir un permís renovat (més de 2 anys) i tenir documents que acreditin la *sol·vència econòmica* i l'indubtable interès a establir-se en aquesta societat.

El procés triga entre un i dos anys; suposem que és un afegit per demostrar realment que es tracta d'una família que té uns lligams indestructibles, ja que suporten la separació i la desesperació de la llarga tramitació.

Si finalment ets una dona reagrupada feliç, arribes a la civilització europea dels drets de les dones lliures, no has de dur el vel, però tampoc no pots treballar. Està completament prohibit! Tu ets una dona casada feliç i dependent del teu marit, és la teva definició segons la Llei. Això sí: ets una dona lliure i molt igual al teu marit. Si tens tendències a la submissió, segur que són degudes als teus costums culturals...

Treballadores independents

La Llei preveu que les dones podem venir a residir a aquest país sempre que tinguem una justificació que acrediti DE QUÈ viurem. Els estatus són variats, la reagrupació familiar, el treball per compte d'altri, el treball per compte propi, estudiants, rendistes, etc.

La realitat és que, si parlem des de l'experiència, excepte les rendistes (que serien jubilades amb pensions superiors als 10.000 euros anuals) o algunes estudiants de la burgesia, les dones que hem conegut són, independentment de l'estatus legal, treballadores.

Les podríem anomenar *treballadores sense estatus o amb estatus fictici*. Solament podem assegurar que una dona estrangera del sud pot estar en condicions similars a una dona autòctona al cap d'uns cinc anys d'haver arribat. És a dir, en les mateixes condicions de precarietat i desigualtat laboral de totes les dones. Sobretot, en les mateixes condicions de no-valoració social del treball de les dones.

Treballadores sense estatus ni estatut

Aquestes dones són les que treballen sense tenir un permís de treball. La Llei les obliga a viure la realitat des de la seva negoció. Majoritàriament són les dones que tenen permís per reagrupació familiar i les estudiants. En els seus permisos administratius els està prohibit treballar, però igualment treballen. On?

Fonamentalment en els dos llocs de treball femení no regulat: el servei domèstic i el treball sexual.

També treballen en el sector serveis en general, però és la franja en què menys ho fan, ja que cada vegada hi ha més amenaces i menys comerços familiars petits on es pot treballar sense contractes, i en l'anomenada *economia submergida*. Als tallers tèxtils clandestins també es pot treballar, però cal veure com està el sector!

Elles treballen per hores, no solament no tenen drets reconeguts sinó que, fins i tot en el cas que pretenguessin denunciar-ho i acollir-se a la *protecció* de la Llei, pateixen el risc d'obtenir com a canvi d'un exercici tan lloable dels drets civilitzats d'antiesclavitud el premi d'un expedient d'expulsió per haver treballat sense tenir un permís de treball. Es poden anomenar contradiccions legals.

Evidentment, tot això se *sap*. I sospitem que no és innocent que es propicii l'existència del treball precari i sense drets legals. Sospitem, sovint, que en realitat és la veritable finalitat de la Llei d'estrangeria: poder tenir persones a disposició per ser més explotades i mantenir aquest Estat del benestar.

Treballadores amb estatus fictici

Aquestes treballadores tenen un permís de treball per a una activitat determinada, però en realitat n'exerceixen una altra. Així, per exemple, les dones que han tramitat permís de treball i residència amb una oferta de treball al servei domèstic. En realitat els contractes de treball per a servei domèstic no existeixen com a tal. El servei domèstic té una regulació legal específica, fora de la regulació general dels contractes de treball. A la regulació jurídica, s'incorpora a aquesta modalitat la realitat que el servei domèstic consisteix majoritàriament en un treball que es du a terme per hores en diversos domicilis.

Però en la regulació jurídica d'estrangeria, aquesta situació canvia radicalment. Com un real *apartheid* legal, la Llei d'estrangeria no solament no té en compte la resta de l'ordenament jurídic sinó que pretén institucionalitzar i canalitzar la mà d'obra femenina cap al treball domèstic (en els anomenats *contingents* el servei domèstic ha estat la figura estrella per sol·licitar permisos de treball i obtenir-los posteriorment).

El que és increïble i kafkià d'aquesta canalització politicoparlamentària de la immigració –femenina, se sobreentén– és que, evidentment com a fórmula eficaç de lluita contra màfies i altres, la persona que realitza

l'oferta de treball ha d'acreditar i demostrar –mitjançant les últimes tres declaracions de l'IRPF– que té la *solvència econòmica* suficient per poder tenir servei domèstic i assegurar el pagament de la Seguretat Social de la hipotètica treballadora.

La Llei d'estrangeria pretén que, en primer lloc, la treballadora sigui al país d'origen, esperant pacientment que una persona li faci una oferta laboral de servei domèstic a Europa per una durada d'un any i 40 hores setmanals. EN EL SERVEI DOMÈSTIC! On, per no haver-hi, no hi ha ni conveni col·lectiu del sector...

De la mateixa manera, les dones no es deixen enganyar per la ficció de la regulació legal: si volen contractes, doncs els en portem. Si volen papers, aquí els tenen. Si volen que tinguem paciència i ser més explotades durant els nostres primers anys d'arribada, doncs la tindrem.

L'elevat cost social d'aquest procés encara està per veure. Hem vist la ràbia permanent en les persones que han patit el procés d'arribada, d'humiliació i d'explotació. És una ràbia que es transmet als fills i a les filles, que són el futur d'aquesta societat, perquè, i segons estadístiques, som les dones estrangeres les que estem parint el futur, vella Europa.

Les ciutadanes

Altres dones que hem conegut han passat pels obstacles i les proves de l'arribada, han recuperat les forces, i han dut a terme, si més no parcialment, els somnis que duïen a les maletes en arribar-hi.

Moltes són professionals que obtenen salaris dignes, i un determinat reconeixement social. Moltes

altres han de donar molt encara, perquè sempre hi ha mirades *cap a l'estrangera*, la desconfiança final, la que et recorda que *no ets d'aquí*. Tantes relacions que encara no són cregudes ni creïbles, per les quals cal apostar fort i gairebé sense descans, alhora que cal deixar-s'hi fluir.

És difícil la pràctica política de les relacions, però encara ho és més quan hi ha la necessitat de la diferència en la diferència. Ser estrangera no és una anècdota; pot ser un do.

Les dones que encara creuen que estan vivint en un sistema que *es desenvolupa* en una espècie de línia cap a un futur d'igualtat, on no hi haurà relacions de poder i de submissió, on trobarem llibertat, necessiten un efecte mirall.

La Llei d'estrangeria ens mostra, clarament, la mentida i la barbàrie. El poder de definir qui és i qui no és. La definició de l'*altra*, que, com sabem, és també una part de nosaltres i per això fa tanta por.

Les dones immigrades no combreguem amb la definició que la Llei fa de nosaltres, encara que de vegades ens disfressem per passar desapercebudes, perquè és pitjor l'enfrontament i la reivindicació –és violència–, ja que ens fa perdre, mentre que les estratègies sordes i mudes són vàlides per als nostres guanys.

Per això i per moltes altres coses, no és que ens creguem el concepte de ciutadania. La ciutadania per a nosaltres és mes aviat una pràctica real i quotidiana a les nostres ciutats, no necessitem el reconeixement de l'Estat per ser-ho, ni el de la Llei. Només necessitem practicar-la.

Necessitats durant el procés migratori

De manera esquemàtica, presentem els punts en comú en què s'experimenten dificultats per a les dones immigrades, com també les propostes pràctiques per solucionar-les, recollides per la nostra experiència com a dones immigrades i, tot i que generalitzant, poden ser vàlides per a moltes de les dones immigrades.

El viatge

Necessitats: informació prèvia.

Les dones arriben soles (per treball, per estudis, per turisme, etc.) o per reagrupar-se amb la família (vénen *tramitades*). Hi ha un moment en què tenen contacte amb l'Administració pública de l'Estat. És competència estatal, però en algun moment s'ha intensificat la pretensió que es reconegui en aquest sector la participació de les comunitats autònomes. Per al cas que Catalunya assumeixi competències en aquest sentit, o en els casos en què està participant com a promotora, negociadora, etc. –mitjançant la tipologia similar a *negociats*–, fóra bo exigir la mirada de diferència sexual en la tramitació o la promoció de Catalunya.

En aquest sentit, i malgrat no tenir competències directes, seria convenient poder editar guies de recursos dirigides a dones als països d'origen. Aquestes guies haurien de ser distribuïdes (mitjançant acord amb l'ambaixada competent i l'Estat espanyol) a cada dona que tramités un visat amb destinació Catalunya. Així mateix, i per a les dones que viatgen sense haver tramitat res, es podria distribuir a associacions de dones mitjançant les relacions internacionals.

Aquest objectiu d'informació prèvia és necessària per donar suport a les eleccions posteriors. Moltes dones que vénen en reagrupació familiar no coneixen les possibilitats de canviar el seu estatut fins que no es troben amb el conflicte de separació, per exemple.

Quant als recursos necessaris per a aquest servei, es podria disposar del suport d'associacions de dones immigrades, tant d'aquí com d'allà. Fins i tot amb acords consulars amb seu a Catalunya o amb les pràctiques ancestrals de les dones en xarxes *entre dones*.

L'arribada

Necessitats: acollida.

La veritat és que les dones arribem amb adreces, informació i relacions.

No hi ha, no obstant això, un pla clar d'acollida que vagi acompanyat d'accions concretes. Ni des de la més simple, que és l'ensenyament de la llengua, a la més complexa, que és un centre d'acollida (habitatge).

Les dones que sol·liciten asil es troben amb aquesta situació tan greu. El que hi ha actualment és un pla estatal que, en conveni amb la Creu Roja i Acsar (a Catalunya), s'encarrega de les tramitacions de les sol·licituds i de la recerca provisional d'habitatge (en pensions).

Les necessitats no són diferents entre homes i dones, excepte en els casos en què les dones vénen acompanyades dels fills. Les dones sense papers es veuen abocades a la mateixa situació, pel que fa a les necessitats d'accés a serveis com la llengua, la informació i la formació. Aquests serveis (a la majoria de les escoles d'adults) no tenen en compte la realitat d'aquestes dones

que, per exemple, treballen al servei domèstic d'inter-
nes o a jornada completa. El cas paradigmàtic és el de
les filipines, dominicanes i actualment equatorianes i
peruanes, que s'autogestionen l'ensenyament de la
llengua els diumenges, que són els dies que fan festa
les internes, o els dimarts o els dijous.

Els punts d'informació i la tramitació

Necessitat: atenció a la diferència de les dones.

Aquests punts o oficines els han portat indistintament
ajuntaments (a Barcelona amb el SAIER) o els consells
comarcals (p. ex., al Vallès Oriental, a Granollers) i amb
convenis amb entitats que tenen experiència en el sec-
tor. Mai no hi ha hagut una transversalitat ni de gènere
ni de diferència sexual en aquests serveis. Seria una
exigència urgent i mereixeria que hi hagués un decàleg
de bones pràctiques per a aquests serveis.

Per exemple, que els serveis siguin oferts per dones;
que s'exigeixi la presència de la dona en el moment d'o-
ferir el servei (a vegades tot ho tramita el marit; ella
roman a casa perquè no entén l'idioma); que si es trac-
ta de permisos de reagrupació s'informi adequadament
la dona de les possibilitats de tramitar –amb temps– un
permís al seu nom, o respecte a la titularitat dels con-
tractes de lloguer dels habitatges o d'hipoteques, etc.

Aquests serveis són els més utilitzats per les dones
estrangeres. Caldrà també verificar-ho amb estudis
específics sobre la seva situació i la seva adequació per
afinar més les propostes.

Moltes dones es queixen del tracte que els ofereixen
en aquests serveis i no es refereixen precisament a la

queixa general sobre la impossibilitat de tramitar que hi ha, sinó a altres tipus de malestar. En aquest sentit també falta informació, que es podria aconseguir mitjançant estudis, enquestes o avaluacions.

El treball

Aquesta temàtica, transversal, tot i compartir en general la mateixa situació de les dones en general, fa referència a circumstàncies específiques derivades de l'estrangeria:

La necessitat de manifestar adequadament de l'assumpció creixent per part de dones immigrades dels treballs de cuidar persones (servei domèstic) i del fet que recaigui sobre nosaltres l'estigma de *pobres dones*. La política d'immigració actual reserva en exclusiva aquest lloc de treball a les dones immigrades que tenen papers (vegeu les polítiques de contingents, els sectors econòmics reservats a la immigració són els peons d'agricultura, els peons de construcció i el servei domèstic) i som dones immigrades les que estem fent possible que les altres dones es dediquin a la producció en els marcs laborals. Això no està, ni de bon tros, valorat ni tan sols per les mateixes dones en general.

La necessitat de serveis específics per a l'atenció dels nostres fills. Tornar a discutir pel que fa a horaris. Paradoxalment, la cura d'altres nens fa que no tinguem temps per cuidar els nostres fills. És important introduir aquesta qüestió tant a benestar social (treballadores socials) com als còmputos per accedir als serveis públics d'escoles bressol i horaris extraescolars. Així mateix, la necessitat d'expressar-ho en àmbits gens

agradables com els d'atenció a menors (Justícia), perquè s'han donat casos de retirades de custòdies, d'acusacions d'abandonament, etc., per aquestes causes *imputables* socialment a la *diferència cultural*.

En situacions de baixes laborals, d'embaràs o part: recursos per cobrir les nostres necessitats, ja que no tenim família extensa que ens cobreixi aquestes necessitats. La necessitat de treballadores familiars per a aquestes finalitats, o de promoció d'intercanvis com el *banc del temps* mitjançant convenis específics amb l'Administració; etc.

L'aposta específica per dones: informar sobre les situacions en què es queden les dones estrangeres quan no accedeixen a un nou contracte laboral: es queden sense papers, o sigui, sense drets. Per això cal introduir figures específiques en els programes de formació laboral, en què les empreses es comprometin en els contractes, en la celeritat necessària. Tot això ha d'anar acompanyat d'una formació i d'una informació al funcionariat que gestiona aquests programes de competència de comunitats autònomes. Així mateix, eximir les dones (reconeixent la disparitat i la desigualtat que hi ha en el mercat laboral: perquè la igualtat sigui una realitat cal tractar de manera desigual el desigual) de l'exigència de permisos de residència i treball per a l'accés als cursos de formació laboral i per als ajuts associats a la formació laboral (p. ex., en moltes comarques encara avui dia s'exigeix a la persona que accedeix a un curs de formació laboral el permís de treball –suposem que és una dona amb permís de residència per reagrupació familiar–, o en altres llocs

se'ls exigeix el permís de residència -suposem que és una dona sense papers).

La necessitat de formació laboral i de promoció laboral dirigida a dones immigrades. En aquest sentit és important la formació en la llengua, i no prioritzar l'estratificació laboral (cursos de cuina, etc.), sinó verificar les demandes concretes de les dones.

Els ajuts específics per a situacions d'atur. Efectivament, una dona immigrada en situació d'atur té com a mínim dues diferències (generalitzant) respecte a les dones autòctones: la primera és la falta de família i/o de relacions socials que li serveixin de coixí econòmic; la segona és que l'exigència legal d'estar contínuament en situació d'ocupació (Llei d'estrangeria) augmenta la seva vulnerabilitat en el mercat laboral amb l'amenaça que es quedi sense papers. Cal redefinir adequadament, per exemple, els programes PIRMI en aquest sentit. O apostar definitivament per un programa de renda universal.

Directament relacionada amb el treball coexisteix la temàtica del reconeixement de les titulacions acadèmiques de les dones immigrades. En aquest sentit, i dintre de les competències departamentals de les comunitats autònomes, s'haurien d'establir convenis específics amb les universitats i els col·legis professionals per optimitzar, accelerar o eximir, si escau, de requisits, mitjançant la normativa adequada perquè aquestes titulacions tinguin validesa.

El treball sexual: en el sentit de declarar la seva existència com a treball i que sigui la voluntat de la dona contractant la que defineixi les condicions (coincidència amb la normativa que es proposa al Parlament).

Verificar la situació de dones immigrades jubilades i les seves necessitats específiques. Per exemple: dones que cobren jubilacions en el seu país d'origen i les reben aquí. Aquesta situació els impedeix accedir a ajuts, mentre que, si són del sud, les divises que obtenen són irròries per poder subsistir. Cal elaborar un estudi específic d'aquestes situacions ja que falten dades.

La salut

En aquest sentit, compartint la transversalitat i les propostes de l'àmbit, cal afegir-hi:

La incorporació de la temàtica del procés migratori com a generador de malalties específiques (depressions, etc.; vegeu en aquest sentit els treballs d'Atxotegui) sense victimitzar, però reconeixent-ne l'existència.

La situació de les dones immigrades grans.

L'atenció a malalties provinents d'altres països (p. ex. tropicals) ja que no s'han generalitzat a les comarques, mentre que a Barcelona sí que hi ha experiències.

L'atenció específica a dones embarassades. Falta informació sobre els recursos que sigui accessible a totes les dones immigrades. Sobretot respecte a la cura de la mare i no solament del fetus.

El mateix succeeix pel que fa als postparts. Cal generalitzar el recurs de les mediadores interculturals en l'àmbit de l'atenció de la salut.

La intervenció social respecte de les malalties de transmissió sexual i molt especialment del VIH.

L'atenció a les malalties derivades del treball domèstic: són nombroses les situacions sobretot en dones que treballen en centres geriàtrics.

Educació i formació

Es repeteix la situació respecte a les titulacions i als estudis cursats al país d'origen (vegeu apartat del treball).

La necessitat de beques.

La necessitat d'habitatge (programes d'habitatge segons la situació).

Violència

La necessitat específica respecte a la situació normativa derivada (p. ex.: en normativa de reagrupació familiar respecte dels fills).

Cal elaborar estudis sobre les diferències en els moments en què es pateix violència, per donar suport mitjançant programes d'apoderament per a les dones i evitar els riscos que pateixin violència (p. ex., en els països d'origen es donen més situacions de violència en els moments en què la dona es vol emancipar –entrar al mercat laboral–, mentre que aquí s'observen més situacions de violència en els moments en què les dones estan en situació especial de vulnerabilitat: embarassos, parts, jubilació. S'hauria d'expressar l'impacte especial que això produeix en les dones immigrades com un plus de violència).

La declaració de la violència simbòlica que genera la normativa d'estrangeria i la seva capacitat propiciatòria per a la violència que exerceixen els homes contra les dones.

Política

La necessitat d'expressar i propiciar la participació política que visualitzi les dones immigrades: promoció de l'associacionisme entre dones immigrades.

Propiciar-ne la incorporació en llocs de visibilitat, sobretot en relació amb les comarques.

El reconeixement de les altres formes de política de les dones, mitjançant l'aposta per generar llocs de trobades propis (p. ex., l'hammam respecte de les magribines).

El reconeixement i l'expressió de la política de les relacions com a política de les dones i com a fórmula vàlida de participació social i de llibertat per a les dones.

Els fills

Eradicar qualsevol menció sobre *segones generacions*.

Fomentar activament la participació de les dones en els àmbits escolars i d'instituts (amb convenis amb les AMPA, amb plans escolars).

Afrontar i discutir des d'ara mateix la qüestió del vel a les escoles, i la situació dels menjadors escolars.

Fomentar a les escoles el reconeixement de les mares i el seu paper en l'educació dels seus fills.

L'habitatge

És una necessitat urgent, hi ha molts casos d'amuntegament, de discriminació quotidiana i d'afectació de dones que estan a càrrec dels seus fills; es trasllada a la vida diària l'exclusió i el patiment.

La necessitat d'elaborar estudis o diagnòstics sexuals: la qüestió laboral, de l'atenció a la casa, de la representació de l'habitatge per a les dones immigrades, la qüestió territorial.

Apostar per una política pública d'habitatge, i exigir que l'habitatge deixi de ser un bé de mercat i sigui un bé d'ús, com el que li donen les dones.

La qüestió de l'antidiscriminació/assetjament immobiliari: recollir experiències europees (vegeu les pràctiques de l'Ajuntament de París, com ara les actuacions de barri sobre els pisos buits, etc.).

Propiciar polítiques de compartir espais, verificar les construccions actuals d'habitatge que únicament donen cabuda a la família nuclear.

Eradicar la discussió sobre guetos: aquesta situació no és cultural sinó econòmica i, a més, és discutible, ja que, per exemple al Raval (Barcelona), hi ha més de 134 nacionalitats (de 176 que n'hi ha al món), així que, per definició, no hi ha gueto cultural.

Participació

Cal reconèixer les experiències que porten (p. ex., en els àmbits de les escoles i dels menjadors escolars en molts països són les mares les qui ho organitzen, les *comissions de barri*, les olles populars, les *operacions tontines*¹), que són regals per a aquesta *postmodernitat individualista i individualitzada*:

Reconèixer les diverses maneres en què poden participar les dones, facilitar l'associacionisme mitjançant la informació (i la formació sobre el sistema d'associacions actual), la publicitat de la diversitat de formes de participació, l'adaptació d'horaris i la promoció de la cultura i dels valors en aquest sentit, donar valor a la paraula i a l'experiència.

Facilitar la trobada, promocionar les relacions, expressar i visibilitzar la diferència.

Promoure les associacions: les AMPA, les associacions de veïns (amb campanyes de sensibilització prèvia), etc.

Oci

Hi ha diversitat d'opcions i una incorporació en la vida diària, però fa falta temps i relacions per practicar l'oci, la visibilitat de la diversitat aportada, la possibilitat material per practicar-lo, la valoració de la sostenibilitat aportada (compartir, reciclar, etc.).

Reconèixer que està incorporat a la vida diària.

Propiciar llocs per a aquestes pràctiques (p. ex., en les nocs i els batejos africans, els banys, altres cultures de l'oci que no siguin exclusivament les del consum i les compres, etc.).

Fer viable la visibilització a la ciutat (arquitectònicament) de l'existència de llocs per practicar la diversitat i les propostes d'oci.

Creativitat

Cal que ens reconeguim que som artistes i artesanes (saviesa de dones), i no tractar-ho *folklòricament*, tenir en compte les cultures ancestrals:

La valoració social de l'aportació i de la sostenibilitat d'altres models creatius.

Les metodologies amb reconeixement de *comerç just*, propiciar les cooperatives i l'autoocupació.

Els models de creació col·lectiva, les cooperatives, els espais en galeries (llocs d'art) per poder mostrar i visibilitzar les obres.

Incorporar aquests sabers als currículums escolars, gràcies a les associacions i als grups de dones que ja estem fent aportacions socialment.

La qüestió d'identitat

La majoria de les dones tenim relació amb l'origen (país de pertinença), com a dones, ètnicament. Aquest fraccionament identitari fa que sigui fluctuant el fet de l'existència d'una sola identitat en el procés migratori. En realitat es tracta d'identitats (llocs de suport, de pertinença) que es donen en relació i no és estructural sinó conjuntural (temps, espais, relacions, segons si s'ha arribat fa poc o fa molt, etc.).

En aquest sentit, caldria:

Visibilitzar la diversitat identitària, de les seves variables (edat, opció sexual, temps, quefers, etc.).

Propiciar el suport i la pertinença com a dones, com a diferència sexual. Expressar-nos des del plus que aportem les immigrants. No establir estatuts exclusivament per origen (que no se'ns classifiqui per l'origen de país de naixement), que es propiciï la relació i l'intercanvi entre dones de diversos orígens, alhora que es propiciï l'intercanvi generacional (incloent-hi les àvies immigrants).

Aportar les mirades i les reflexions que es donen entorn a les associacions, els espais de trobades de dones, els mercats, les escoles, etc.

Llibertat

Les immigrants som moltes vegades les *transgressores*, les que hem viatjat sortint del *lloc de la família* assignada patriarcalment.

La llibertat no solament està en relació amb la situació personal, sinó també (des de l'origen dels països emissors de migració en aquests moments) amb la llui-

ta contra el colonialisme encara no resolt a Europa. La llibertat és un valor visible, manifestat, reconegut i practicat per les dones immigrades, està en el rerefons de la migració, de la decisió d'anar-se'n. En aquest sentit, cal:

Menys restriccions legals i menys estancament des de la mirada europea. L'empobriment simbòlic treu llibertat; les dificultats imposades laboralment (a vegades per seguir mantenint situacions d'esclavitud) treuen independència, la visibilitat i la participació per a la llibertat de l'ésser en relació.

La remoció dels obstacles materials, exigir l'expressió del plus de les immigrants, propiciar experiències des de l'autoestima.

Promoure la creació i el sosteniment dels espais de relació, els espais d'autoestima.

Considerem necessitats urgents:

L'aposta decidida per la remoció d'obstacles en l'accés als recursos públics. Una política que eximeixi dels requisits que no es poden complir per causes alienes a la voluntat de les dones (sobretot els que són imposats per la Llei d'estrangeria). Elaborar mitjans d'informació i de difusió.

El suport i la difusió de l'obra civilitzadora, de participació, de creació, que estem fent les dones immigrades en aquest país. Elaborar polítiques d'expressió d'aquestes experiències i aportacions en expressió des del plus aportat.

L'aposta per la no-victimització (invisibilitzadora), que propicia les relacions entre les dones com a fórmula de poder desplegar la llibertat de les dones.

Quadre d'objectius i propostes concretes

Objectius

Generar allò simbòlic des del plus que aportem les immigrants

Accions

Expressar la diversitat entre dones. Tractar la migració per sexes i no homogeniament (ni en temps d'arribades ni en orígens de vingudes, etc.).

Manifestar el treball de cuidar persones que duem a terme, així com l'obra de civilització de la qual ens fem càrrec.

Manifestar la *maleta* que portem, de sabers d'altres escenaris humans, que són regals i miralls. Evitar discursos des de la victimització i des del folklorisme.

Informació per triar en llibertat

Generar en els serveis els elements per a una informació sexual i dirigida a dones immigrades (en l'etapa inicial del viatge, en els serveis d'informació a immigrants, en els serveis laborals, en els serveis jurídics, etc.). Generar mate-

rials de difusió sobre les particularitats de la diversitat.

Formar el funcionariat i els serveis subcontractats en aquest sentit.

Pla d'acollida

Elements informatius per difondre-ho.

Habilitar centres o espais d'acollida (amb opcions múltiples: centre d'acollida, pisos de lloguer a temps determinat, pensions, habitacions per compartir, etc.).

Serveis socials bàsics: coordinar consells comarcals (garantir l'atenció coordinada i l'acompanyament en el termini mínim dels 12 primers mesos).

Recursos reals per ensenyar l'idioma.

Prioritzar el tractament de la migració des de l'àmbit laboral

Campanya de promoció de la formació laboral cap a les dones immigrades (no només cursos de cuina, etc.).

Reconèixer les titulacions i els sabers de què són portadores.

Eximir de requisits que no es poden complir (p. ex., en la reagrupació familiar no es pot aportar permís de treball). Verificar també en microcrèdits aquests requisits, etc.

Formació específica i exquisida dels professionals que atenen en

l'àmbit laboral (que s'eradiqui el tractament de *persones excloses socialment* del llenguatge i dels hàbits funcionaris).

Garanties socials

Verificar els requisits que les immigrants no poden complir en tots els serveis socials que, per condició econòmica, serien beneficiàries (les exclou la Llei d'estrangeria). No exigir permisos de residència i sí per exemple els empadronaments (hi ha base legal per a aquesta opció: la Llei reconeix que si vius cinc anys en aquest país ets creditora d'un permís per *arrelament*; per tant, l'empadronament genera situació de fet i podria ser considerat per als drets socials com ho és en general, etc.).

Ajuts econòmics específics per a situacions d'atur (incorporar el sistema de renda bàsica, etc.).

Crear una borsa d'habitatge (i eximir requisits que no es poden complir), així com elements per evitar la discriminació a causa de l'origen o de la situació (p. ex., una persona immigrant té molt difícil poder aportar avals o estalvis bancaris si no fa gaire temps que ha arribat perquè no té la família —avaladors clàssics— i encara no ha pogut generar estalvis, etc.).

Ajuts a dones immigrades jubilades (pla especial).

Lluita contra la violència

Incorporar al pla general les vulnerabilitats concretes en què situa la dona immigrada la normativa d'estrangeria i el seu tractament policíac i estigmatitzador.

Estudiar les possibles conseqüències que comporta la diferència cultural en el moment de patir la violència contra les dones per poder actuar fomentant l'autoestima de les dones immigrades.

Incorporar un pla específic derivat de la normativa de reagrupació familiar, que no solament posa en situació de vulnerabilitat extrema la dona immigrada, sinó que, a més, la tracta com a menor d'edat i sense drets respecte dels seus fills.

Visibilització de la dona immigrada i promoció de la seva participació pública

Incorporar-les des de les veus i les formes d'expressió de si mateixes de les dones, tant les que estan en relacions com les que vulguin participar individualment.

Promocionar l'associacionisme propi de les dones immigrades, reconèixer la diversitat de les relacions.

Promoció de política de relacions de dones

Reconèixer, manifestar i fomentar la política de les relacions i el *més enllà de la llei i dels drets* existent entre dones.

Propiciar els llocs i els espais de trobades entre dones i tenir-ne cura.

Incorporar a la ciutat simbologies de lloc de trobades

Verificar i promoure les construccions arquitectòniques que incorporin el saber de les dones.

PARTICIPACIÓ DES DE LA DIVERSITAT

Associacionisme

Actualment hi ha infinitat d'associacions, de múltiples formats, objectius i components. Des de les que són exclusivament d'immigrants a les anomenades *mixtes*, fins i tot els espais que són marcs de xarxes entre associacions locals fins a arribar a les xarxes internacionals.

El moviment associatiu dels col·lectius d'immigrants està passant per un estat de debilitat actualment i aquesta situació fa que les entitats d'immigrants tinguin una capacitat molt petita d'intervenció en els processos de decisió de poder influir en les polítiques de les institucions que tenen alguna cosa a dir en la immigració.

Aquests són alguns dels motius que fan que les associacions no s'aconsegueixin enfortir:

- la debilitat del potencial associatiu
- la falta de suport de les institucions
- la competència amb les ONG que treballen per als immigrants
- la falta de conscienciació dels socis.

Els immigrants han de considerar les associacions com grups d'ajut mutu i no com ara, que els consideren com grups assistencials i són pocs els que hi van com a membres actius.

TIPUS D'ASSOCIACIONS

1) Els grups que actualment estan duent a terme activitats en benefici dels seus col·lectius i que tenen un paper important.

2) Els col·lectius que han superat la primera fase de l'associacionisme, que consisteix a mantenir presents els aspectes que en reafirmen la pertinença i la fidelitat al grup d'origen i a mantenir les xarxes de solidaritat, han passat a una altra fase, col·laboren amb altres grups i han passat a formular reivindicacions que van més enllà de l'àmbit de cada col·lectiu.

3) Els grups formats per immigrants, l'activitat dels quals és d'una ONG solidària amb el país d'origen, que duen a terme activitats enfocades a donar a conèixer la realitat del seu país d'origen a la societat receptora mitjançant seminaris, jornades, exposicions, etc., i alhora fan projectes de cooperació amb països del sud.

4) La Federació de Col·lectius d'Immigrants, grup que reuneix gairebé totes les associacions d'immigrants.

5) Els grups que intenten treure a la llum els treballs dels creadors immigrants i aconsegueixen contribuir a elevar l'autoestima de les generacions nascudes fora

dels països d'origen, ja que són referents importants. No presenten els seus orígens de manera humiliant ni com a delinqüents de tot tipus (traficants de drogues, lladres de carteres, etc.).

6) Els grups de suport: poden estar formats per emigrants i per persones dels països receptors i o bé solament per persones dels països d'aquest últim grup, que sense paternalisme demostrin solidaritat amb els immigrants i a vegades són intermediaris entre aquests immigrants i les institucions que, per la rigidesa de les seves formes, consistents en traves difícils de salvar, necessiten una mediació. Per això és important unir esforços per tal d'aconseguir una societat realment multicultural i multiètnica.

Les dones immigrants, com que saben la responsabilitat que tenen en el fenomen d'immigració i en l'apartat de la integració en la societat receptora, estan buscant tots els mecanismes perquè aquesta integració es produeixi sense controvèrsia. Com que són permeables a altres opinions, també de la societat receptora, aquesta integració és possible amb moviments plurals, sòlids i amb la complicitat de la societat receptora i sobre uns plans d'igualtat sense fissures.

Breu recorregut històric

L'associacionisme és la manera de participació més comuna i visible en els grups emigrants i és molt important i necessari.

És l'espai on es destrueix l'aïllament social que comporta el fenomen de la immigració. L'espai on la solidaritat es potencia i on els diferents grups troben els

referents vàlids per trobar-se. L'espai on la mediació és realment veritable, ja que el desplaçat s'hi troba amb persones amb les quals canalitza, en la primera etapa de la immigració, el dol, el trencament, i on la seva veu troba la veu de familiaritat i acostament, connexió i retrobament amb el seu origen.

Les associacions han anat canviant i transformant-se. A l'inici de la creació de les associacions, que se situa a la meitat de la dècada dels anys seixanta, sobretot en el col·lectiu subsaharià que es va instal·lar a Barcelona, els grups estaven integrats per persones de la mateixa procedència: Gàmbia, Senegal, Guinea Equatorial, etc. Tenien com a finalitat aleshores:

a) Mantenir presents els aspectes que reafirmaven la seva pertinença i fidelitat al grup.

b) Mantenir les xarxes de solidaritat en els temes importants, sobretot els socials.

c) Intentar reproduir en la mesura de les seves possibilitats el model social dels països d'origen en alguns casos, fins i tot algunes pràctiques culturals dels països d'origen que van suscitar polèmiques entre els autòctons, com ara les pràctiques contra els drets humans d'algunes dones.

En aquesta primera etapa, que abasta el primer lustre de la dècada dels seixanta, les associacions tenien un *paper invisible* per al grup receptor; no obstant això, sovint s'ha qualificat així, de manera lleugera i sense aportar cap reflexió, el seu paper de passiu; per als immigrants és fonamental i en els últims anys té una importància qualitativa.

En aquesta primera etapa el treball entre els grups es feia amb una certa dosi d'endogàmia, la qual cosa ens va

servir de protecció. S'oferia estabilitat emocional a les persones, els dols es compartien i en alguns casos aquests dols es van arribar a associar amb patologies que no tenien res a veure, per exemple, en confondre un estat depressiu amb un estat somàtic per no assistir a l'enterament d'un familiar proper, al país d'origen, etc.

Aquesta lectura feta com a actitud passiva per a nosaltres representa una receptivitat en el donar i el rebre d'allò nou.

La segona etapa de l'associacionisme es pot situar al final dels vuitanta, i a la dècada dels noranta. Els col·lectius d'immigrants es nodreixen de nous grups i a les necessitats anteriors se n'afegeixen unes altres de caràcter més reivindicatiu que s'havien de formular més enllà de l'àmbit del grup. Per això s'està veient la ruptura de les endogàmies associatives i com sorgeixen unes necessitats noves, que són:

a) Reivindicacions legals, com la Llei d'estrangeria, drets civils i socials.

b) Manifestacions culturals amb invitació als altres grups i a la societat receptora.

c) Col·laboració i participació en esdeveniments organitzats per institucions governamentals o ONG (p. ex. la DIADA de SOS Racisme).

Com en altres països europeus, les primeres associacions d'immigrants van ser agrupacions mixtes (d'homes i dones). Les dones eren en general sòcies de base. En el cas dels subsaharians la iniciativa associativa va partir dels guineans, al final de la dècada dels setanta.

Ràpidament aquesta iniciativa va ser seguida per altres col·lectius procedents d'aquesta zona geogràfi-

ca, concretament de l'Àfrica occidental. Així van néixer associacions com Riebapua, del col·lectiu guineà a Barcelona; Jama kafo, a Mataró; Easu, a Premià de Mar; Musa Molo, a Calella; les associacions dels gambians van donar origen el 1994 a GAS, que és l'associació de gambians d'Espanya, una federació de totes les associacions gambianes que hi ha a Espanya. Altres associacions de col·lectius llatinoamericans, filipins, magribins, etc., van contactar entre si i van donar origen a la FCIC, la Federació de Col·lectius d'Immigrants de Catalunya, grup important i necessari en la unificació d'esforços per dur a terme reivindicacions comunes. La Federació s'ha centrat en l'atenció a la lluita diària d'aquests col·lectius que viuen abusos dels seus drets.

Les associacions d'immigrants de Barcelona no estan consolidades, les estructures encara són febles, i com a problema afegit algunes ONG pretenen usurpar el paper dels immigrants i de les seves associacions.

Amb això, les institucions que haurien de donar suport al col·lectiu immigrant prefereixen donar suport a aquestes ONG que dissenyen programes per a immigrants i no amb immigrants. Generalment reben suculents suports econòmics en detriment dels immigrants i les seves associacions, els programes de les quals són amb, de, des de i per a immigrants. Han originat a més algunes confrontacions entre grups d'ONG i el col·lectiu d'immigrants, la majoria de vegades subtils i d'altres de directes, que reforcen per una altra via la discriminació que diuen que critiquen.

Així algunes ONG contribueixen indirectament al fet que els grups dels immigrants no s'arribin a consolidar i n'afebleixin el potencial associatiu, oferint a alguns líders i dinamitzadors d'aquests grups col·laboració remunerada a les seves ONG aprofitant la precarietat laboral d'aquests col·lectius i l'experiència que tenen en el fenomen de la immigració.

Al marge de les associacions formades per homes i dones a la meitat dels anys vuitanta, les dones immigrants, sobretot les dones filipines i subsaharianes, ens vam veure en la necessitat de formar associacions de dones per anar reivindicant allò que crèiem i creiem que solament ho podem fer les dones, ja que en els espais mixtos no es tenia en compte.

La independència de les dones és difícil en si i en molts casos de reagrupació familiar els problemes per a elles s'agreugen en no tenir documentació pròpia i estar en situació de dependència del marit perquè poden perdre el permís de residència i sense documentació, podrien ser expulsades.

La realitat dels nostres fills nascuts al país d'origen o al país receptor és ben complexa.

Sense oblidar la importància dels permisos de treball, els permisos de residència, etc., la integració real dels nostres fills i la lluita per no dependre jurídicament del reagrupador, crear xarxes de suports entre dones i mantenir vives les cultures dels nostres països d'origen són aspectes clau de l'associacionisme femení. Això ens permet contactar amb dones i associacions de dones dels nostres països d'origen i prestar-los ajut i orientació.

Els inicis van ser difícils. El fet que aquestes persones siguin portadores de les seves pròpies reivindicacions sembla que és una sorpresa per a la societat receptora perquè són persones considerades submises, ignorants i un llarg etcètera. Tampoc no teníem ni comptàvem amb el bateig dels nostres companys immigrants. No obstant això, acostumades com estem a afrontar les dificultats, vam portar a terme el nostre projecte i van aparèixer així les primeres associacions de dones immigrants.

Els grups de dones van seguir la dinàmica associativa general iniciada pels grups mixtos, que s'agrupaven per països de procedència.

És a dir, les filipines, amb el seu grup; les gambianes, amb el seu; algunes magribines van fundar el seu grup, i les guineanes, la seva associació. D'aquesta manera van néixer les associacions E'Waiso Ipola, de les dones guineanes, Musu kafo, de les gambianes i l'associació Amistat de Dones Filipines. Actualment, hi ha tant associacions de dones com grups de dones que funcionen autònomament dintre de les associacions mixtes (de dones però de procedències diferents, com la fundada recentment Yemanjá (d'africanes i llatinoamericanes; l'associació Llatines sense Fronteres, de tot Amèrica Llatina), el grup de dones dintre de l'associació IBN Batuta, de dones del Marroc, d'Algèria, del Pakistan i de Catalunya, etc.).

Quinze anys després d'aquestes iniciatives les dones hem demostrat ser unes veritables mediadores en l'emigració des d'una invisibilitat manifesta quan no es veien ni s'escoltaven les dones immigrants en la socie-

tat receptora; estem sent el vehicle vàlid perquè aquesta societat multicultural i multiètnica, que és una realitat, sigui un lloc de convivència sense fissures. Les dones estem segures que ho aconseguirem si ens situem en un pla de semblança i d'accés a condició que les dones immigrants que es desplacen per reagrupació familiar, tinguin la seva pròpia documentació, la modificació d'alguns textos escolars, racistes, excloents i etnocèntrics, que estan lluny de recollir la realitat actual del nord, i per això els fills d'immigrants i d'altres ètnies vistes com a minories estan en situació d'inferioritat i ignoren en molts casos que els seus orígens no són per naturalesa vergonyosos; el tracte que alguns mitjans de comunicació donen al seu col·lectiu, que no són tots delinqüents, etc., són molts dels treballs que s'estan portant a terme a les associacions de dones.

Les dones immigrants amb les seves associacions estan apropant les seves realitats a la societat receptora i les seves reivindicacions com a part d'aquesta perquè moltes ja som migrants i som les dones les que de debò fem el treball del que és una integració.

El veritable vehicle de la integració està en mans de les dones immigrants encara que ens està costant molt i no rebem el suport institucional que es mereix, suport que s'hauria de palpar en les diferents associacions de dones.

Dintre de la FCIC (Federació de Col·lectius d'Immigrants de Catalunya) les dones dels diferents col·lectius hem format la Secretaria de la Dona, àrdua tasca, però viable si fem una posada en comú de seleccionar el que ens uneix com a dones i com a immigrants, els primers passos de la creació del grup ens ha revelat que

la procedència, el motiu de la immigració ens condueix a vegades a formular reivindicacions divergents, i se susciten debats interns molt durs, però això no ens ha de dur a considerar el grup com una cosa innecessària.

És bo que hi sigui, doncs, els objectius de la primera generació d'immigrants que són justament els que formem aquesta Secretaria no coincideixen i això ens duu a formular polítiques reivindicatives diferents, els nostres fills nascuts en aquesta societat i els que es van desplaçar de petits sí que estan tenint problemes comuns, són fills de pares i mares que pertanyen a les subcultures en aquesta societat, atès que no tenim cap poder –ni polític ni econòmic– i les perspectives a arribar a tenir-ne no són precisament esperançadores, el vessant econòmic ens és gairebé vetat, per les dificultats reals a canviar d'estatuts, ja que li és més difícil a un immigrant mantenir un negoci perquè també li és més difícil obtenir un crèdit, etc.

Quant al vessant polític estem a anys llum d'una situació òptima. Només cal observar quan un dels nostres està en algunes llistes electorals no va més enllà de les possibilitats de poder optar a sortir triat, ni tan sols amb els vots de tots els immigrants en condicions d'exercir aquest dret.

Pensem que els grups de dones són veritables agents d'integració en la majoria dels col·lectius. Són elles les que mantenen les relacions amb les escoles; és més freqüent que els professors coneguin la mare que el pare; són les dones les que participen en les diferents AMPA (associació de mares i pares d'alumnes); l'aparició de diferents grups ètnics a les escoles va originar el dis-

seny de programes amb esdeveniments que giren al voltant d'aquesta diversitat; sovint hi ha manifestacions culturals que van des de la narració de contes, degustacions gastronòmiques, balls, elaboració de trenes, fins a conferències sobre diferents cultures, en què gairebé sempre les protagonistes són les dones.

Formes diferents de participació per raó d'origen?

Les condicions materials, la cura de persones, els llocs més insospitats...

Les formes de participació de les dones immigrades no són a causa de la migració sinó que són originals perquè reflecteixen una forma de participació ja coneguda i reconeguda per les dones, sobretot en el moviment feminista. Precisament, el *moviment* com a tal es reconeix a partir dels grups de dones que s'ajuntaven per interessos comuns, per necessitats comunes, per compartir o, simplement, per generar autoconsciència sobre el paper de la dona en allò social.

Les relacions i la política de la relació és, realment, la manera d'actuar socialment de les dones, tot i que encara avui no estigui prou reconeguda i manifestada. En el marc de les relacions és on, fins i tot estant també en marcs associatius i normatius *generals*, les dones ens movem. A manera d'exemple, moltes vegades les reunions de les associacions de dones es fan en horaris adequats al quefer de dones, o a cases pel gust de relacionar-nos que tenim i prodiguem.

El plus que aportem les dones immigrades és el fet que som, actualment, les que estem fins i tot des del

vessant laboral en el marc de la cura de persones, de l'obra de civilització. Som les que estem treballant en els treballs de cures (de nenes, nens, ancianes, ancians) i sostenint el fil i el teixit quotidià social. Això, al contrari del que pot ser valorat socialment com un dèficit (els treballs menys reconeguts, els més mal pagats, els que no tenen estatus social) aporta al moviment de dones immigrades en general una òptica de coneixement profund de la societat on estem vivint: el futur (nenes i nens) i el passat (ancianes i ancians), a més de la tasca meravellosa de la cura i de la possibilitat que genera aquest treball a altres dones per als altres àmbits laborals.

És, doncs, als parcs i mercats, fonamentalment, on es generen relacions d'intercanvi i quotidianitat entre dones immigrades que treballen als àmbits domèstics. Aquestes relacions són les que estan proporcionant informació preciosa sobre cursos, promoció laboral, oci, etc. Tasca que també es du a terme en el marc associatiu, però que és menys efectiva quant a les condicions reals i vitals de les dones immigrades. Quan, a tall d'exemple, amb les pràctiques de la tontina africana, o davant els ulls sorpresos d'alguna llatinoamericana en llegir atentament l'esquema dels estatuts d'una associació, ens fixem en el que ens reflecteix sobre les formes clàssiques i reconegudes de la participació social; veiem que les dones –moltes d'elles– en realitat s'ajunten per fer alguna cosa concreta i quan això ocorre es desfà el grup. No necessiten continuar eternament omplint de contingut aquest grup, eternament lligades a uns preceptes estatutaris. Això, per exemple, es viu també molt quotidianament en el marc de les AMPA.

Les mares (i algun pare) s'ajunten per organitzar els esdeveniments que es repeteixen cada any (Nadal, Sant Jordi, els llibres de setembre, les excursions, la festa de fi de curs, etc.). Caldria aturar-se a qüestionar si, realment, el marc actual de participació representativa concorda amb la realitat quotidiana o, fins i tot, aturar-se a observar atentament com són les relacions entre dones en aquests marcs normatius, reconeguts socialment com a interlocució participativa.

Continguts i contingents...

Les formes i els moments d'unió temporal per a l'acció social depenen de la diversitat de dones a què ens referim si parlem del marc del procés migratori. Hi ha xarxes entre dones que s'han esmentat ni classificat, que fins i tot poden passar anys d'inactivitat per tornar-se a reunir en un altre moment temporal.

Malgrat la diversitat, podem afirmar que hi ha cicles vitals que acompanyen: l'arribada i la necessitat d'informació i acompanyament; la maternitat i la necessitat de llaços que emulin la família; la jubilació o l'atur; les separacions matrimonials; la vida escolar; l'adolescència de les filles i dels fills; tornar a començar si ets filla de la migració...; els esdeveniments externs, com la repressió o l'enduriment de les normatives o els brots de racisme i xenofòbia; la violència estructural o concreta; fins i tot el més pur desig de relacionar-se amb dones, pot ser el detonant per posar en marxa les relacions entre dones que sempre estan presents encara que no siguin esmentades ni socialment ni acadèmicament.

On participen les dones immigrades?

Una proposta de tipologies

Associacions de dones. Generalment estan relacionades amb el moviment feminista o amb les pràctiques d'autoajuda entre dones que ja practicaven en els seus països d'origen. Les que estan relacionades amb el moviment de dones posen l'accent en les respostes políticopúbliques contra les discriminacions que pateixen com a dones, o per la igualtat de drets en relació amb els homes del mateix col·lectiu. En canvi, les associacions que posen l'accent en les pràctiques d'autoajuda, se centren en l'autonomia laboral de les dones com a resposta idònia de lluita contra les desigualtats i també com a manteniment de costums culturals on les dones són les que transmeten els sabers a les filles. Aquesta divisió no és estricta, sinó que s'observen aquestes tendències, i s'insisteix que en les associacions de dones immigrades les pràctiques i els posicionaments també són diversos i interrelacionats.

Grups de dones en associacions d'immigrants. Aquests grups fonamentalment duen a terme tasques de reivindicació de les diferències en les demandes i necessitats respecte de la immigració en general que, en contra de les estadístiques, és vista encara com una qüestió majoritàriament masculina. Es treballa en la part políticopública en coordinació amb el col·lectiu d'immigrants genèric, però des d'espais exclusius de dones.

Grups de dones en associacions culturals o de promoció de les cultures dels països d'origen. En aquests grups les dones desenvolupen diverses activitats, sense

que es verbalitzi el fet de ser dona o la consciència del fet de ser dona, però insistint en les activitats de promoció de la dona com ara la formació, els drets reproductius, la independència econòmica, etc.

Grups de dones que participen en associacions de suport a immigrants. Aquests grups estan difuminats dintre de la gran varietat existent d'associacions i ONG, i destaquen per les tasques de sensibilització sobre la situació de les dones immigrades, ja sigui les que viuen a Catalunya com les que viuen als països del sud. Es podria afirmar que, principalment, en aquestes associacions les dones duen a terme tasques d'acollida, informació i defensa de drets. Cal destacar també que les dones compatibilitzen militàncies i activitats laborals, i professionalitzen les seves tasques de promoció de les dones.

La pràctica política de la relació. La participació en relació és la més estesa entre les dones, com podem comprovar en mirar i mirar-nos en allò quotidià. Així mateix, aquesta participació en relació forma part de l'anomenada *política de les dones*, malgrat que de vegades, tant a les reunions informals com en la realització d'aquesta participació (l'acció), ens puguin semblar anecdòtiques. L'efectivitat d'aquesta pràctica de les relacions (practicada conscientment i políticament) i de l'activitat política que se'n deriva s'ha demostrat en cada acte i en cada acció realitzada per dones. Així, entre nosaltres, podem trobar mil exemples de com organitzem un acte i amb qui comptem en els moments de necessitat d'accions (trucades a l'agenda de les dones que coneixem, que tenim més pròximes, que

veiem quotidianament, etc.). Malgrat això, encara falta més generació d'allò simbòlic i de pràctica de llibertat de dones perquè aquests actes i accions siguin esmentats i reconeguts socialment com *allò polític*.

La majoria de dones immigrades practiquen, tal com practicaven en els seus països d'origen, la relació entre dones com a fórmula idònia per aconseguir els seus interessos i sostenir els seus desitjos, com a espai de suport, de creativitat i de recreació. Per això es podria considerar que la pràctica de la relació entre dos és origen i fonament de les pràctiques polítiques de les dones, independentment que s'utilitzin els instruments estatutaris per donar un relleu institucional a aquestes pràctiques. Si això es fa és principalment per poder incidir també en l'anomenat *allò social* des d'un altre lloc, però no és prioritari per a la majoria de les dones immigrades. El prioritari continua sent la pràctica del plaer de la relació pel propi plaer i no pel caràcter instrumental que se li pot donar. Però, així mateix, és en relació i en la pràctica política de les relacions on les dones troben majoritàriament espais per aconseguir els seus desitjos, llocs de vida i de creació i recreació de la vida que portem a terme les dones.

La participació de les dones segons l'origen

Diferències i similituds...

Com hem vist abans, partim de l'afirmació que les dones immigrades participem en diverses associacions i de diverses maneres. Les dificultats majors provenen, fonamentalment, tant de les estructures de les associa-

cions existents, que tendeixen a homogeneïtzar-se, com de les condicions materials de vida quotidiana de les dones, que els dificulta poder participar d'*allò públic*.

Malgrat aquests condicionaments, les dones també estan en associacions i les valoren com a instruments idonis en els moments de necessitat d'unió per lluitar pels seus drets; en els moments de reivindicació publicopolítica en la política de la representació i d'exercici de drets democràtics; en els moments d'elaboració de propostes programàtiques i de canvis legislatius. Al mateix temps, continuen teixint les seves relacions interpersonals, complexes i no homogènies, que flueixen entre les trobades espontànies per aconseguir objectius immediats i parcials i que coincideixen més amb els seus propis temps vitals.

A grans trets, i com una aproximació, hi hauria les tipologies següents segons els països d'origen o àrees geogràfiques de procedència de la migració:

Àfrica. Les dones africanes tenen per costum reunir-se quotidianament en espais separats dels homes. No es tracta que no hi hagi el patriarcat a l'Àfrica, però la veritat és que són les dones les encarregades de transmetre, educar, construir en el llenguatge allò simbòlic de traslladar els sabers ancestrals a les filles i als fills, a les nètes i als néts. La forma de reunir-se de les dones és producte tant de costums com de necessitats de compartir vida, ja que el marc publicoprivat no està estrictament delimitat i en tot cas no és percebut d'aquesta manera dicotòmica per part de les dones africanes. En arribar a Catalunya, aquesta tendència de reunir-se *entre dones* no és gaire forçada, sinó, al contrari, molt

natural. En el procés migratori, la pràctica de reunir-se acull des de les necessitats afectives, de compartir amb d'altres, fins a poder ajudar-se mútuament. Insisteixen que no es tracta d'una lluita contra els homes i, al mateix temps, aquests no veuen cap *perill* en les reunions de dones ni, generalment, s'oposen a aquestes pràctiques. D'altra banda, les dificultats en la fundació d'associacions pròpies com a dones rauen principalment en el que podríem anomenar *el per què s'associen les dones*: les dones de l'Àfrica sempre es reuneixen amb altres dones per aconseguir objectius immediats. A Catalunya, les associacions es funden també per aconseguir objectius, però són recollits en estatuts com a grans línies d'actuació amb vocació de permanència indefinida en el temps. Els grups d'africanes es reuneixen per aconseguir els seus objectius, i, un cop aconseguits, es dissol el grup fins que sorgeixi una nova necessitat. Podríem afirmar que, per a una africana, seria un sense sentit reunir-se per no aconseguir mai l'objectiu: té més prestigi un grup que aconsegueix els seus objectius en menys temps que un que es mantingui indefinidament en el temps i que plantegi objectius a llarg termini (al contrari que a Catalunya, on tenen més prestigi les entitats i associacions que fa temps que treballen en algun camp social que una altra que s'acaba de fundar). Malgrat que aquesta és la sensació general, valoren l'existència d'associacions de dones com un espai on s'acull les que arriben, on es poden transmetre els sabers de les més grans, on es practica la solidaritat i l'afectivitat entre les dones africanes. Hi ha, llavors, sense perdre les arrels, una adaptació a

la formes majoritàries de participació catalana que revesteixen el format associatiu.

Amèrica Llatina. Les dones llatinoamericanes provenen del mestissatge cultural i d'una descolonització on van prevaler els valors i les pràctiques promogudes des d'Europa, i desconeix majoritàriament les pràctiques indígenes de participació. Des de llocs de participació que podríem considerar molt polititzats, les dones participen com a tals en els àmbits de les organitzacions i partits polítics, en els sindicats, en el moviment feminista. En el seu procés migratori, els són més properes i acceptables les pràctiques associatives que s'inscriuen majoritàriament en la cultura catalana. I, a causa d'aquest fet, les podem trobar participant en associacions generalment *mixtes* (de dones i homes) i també en les de dones (moviment de dones).

Àsia. En aquest cas faria falta diferenciar entre dues polaritats. D'una banda, les dones xineses i, a l'altre extrem, les dones japoneses, per posar exemples que il·lustrin les diferències. Les dones xineses també duen amb elles costums ancestrals on les figures maternes són les encarregades de la transmissió cultural, i són costum les reunions entre dones com una cosa que forma part de la vida quotidiana. Al mateix temps, l'existència d'unes determinades circumstàncies polítiques han influït fortament perquè es practiquin altres tipus de participació de les dones, promogudes sobretot des de l'Estat. A Barcelona, per exemple, hi ha unions de dones joves i la creació d'associacions de dones xineses, i són també dones les que promouen les associacions culturals xineses existents. Respecte de

les dones japoneses, no hi ha una associació estrictament com a dones, i no obstant això són més dones que homes les que estan en les promocions culturals, de disseny i d'art.

Magrib. En relació amb les dones magribines, també hi ha diferències substancials entre les que provenen d'Algèria o les que vénen d'alguns llocs del Marroc, per exemple. Les primeres participen activament en l'associacionisme de promoció cultural i econòmic, amb un grau d'exercici de drets semblant al de Catalunya i amb dones feministes que promouen activitats sense arribar a fundar associacions pròpies. Respecte al Marroc, sí que hi ha associacions estrictament de dones, on es participa activament com un exercici de transmetre i compartir entre dones i també des de les demandes concretes com a dones en la lluita per la igualtat de drets. Alguna associació reivindica, també, les llibertats religioses i treballen des de la interpretació de l'islam com a text religiós no discriminatori. Però mentre que en la història del Marroc no trobem pròpiament una ruptura civil relacionada amb la religió, a Algèria són de coneixement públic els gravíssims incidents ocasionats per la radicalització del fet religiós. Encara que Algèria (de tradició republicana) es podria visualitzar com un estat *més modern* que el Marroc, aquests fets històrics afecten la societat en general i les dones en particular, també les que migren.

Sud-est asiàtic. Les dones provinents del Pakistan, de Bangla Desh i de l'Índia no han fundat associacions pròpies. Participen activament en tasques de difusió cultural dintre d'algunes associacions d'immigrants, i

hi ha determinades pràctiques de l'*entre dones* sobretot pel que fa a la formació i a l'accés general a l'educació tant en les associacions pròpies com en la xarxa pública de recursos. En els seus països d'origen sí que hi ha pràctiques associatives, gairebé totes centrades en els drets i en la promoció de les dones. D'aquesta manera han participat molt activament en els projectes de desenvolupament i són pioneres en l'ús dels recursos de microcrèdits. En el procés migratori perden bastants oportunitats en la creació de negocis propis, a causa fonamentalment de la legislació restrictiva de drets que regula la reagrupació familiar. Els seus llocs de reunió més lliures es donen entorn de les filles i dels fills, en els parcs propers a les escoles, on es reuneixen informalment i intercanvien informació i porten a terme pràctiques de suport mutu. D'altra banda, les dones provinents de les Filipines fa molts anys que hi són, i han fundat les seves associacions pròpies com a dones, i en les *mixtes* també són més dones que homes les que duen la direcció i l'organització de les associacions. La majoria d'aquestes associacions s'han creat en el marc de les necessitats pròpies del col·lectiu (més dones que homes) atesa la història de la migració filipina: d'una banda, la clara canalització des de l'Estat emissor com del receptor de la migració femenina filipina cap a les tasques del servei domèstic. Això ha generat unes necessitats pròpies, com ara l'accés a la informació, drets laborals, compartir afectivitat en espais fora de l'àmbit laboral, i, d'altra banda, la gran influència de l'Església catòlica en el col·lectiu filipí en general. Aquest sentit de participació en la comunitat, en allò col·lec-

tiu, a més de la llarga trajectòria històrica que ja té el col·lectiu, fa que siguin avui dia una tipologia d'associacions molt diferenciada de la resta de la immigració provinent del sud-est asiàtic.

Est d'Europa. L'heterogènia migració provinent de l'Europa de l'est ens obliga a fer generalitzacions que seran solament una mera aproximació a les dones. La història de la majoria d'aquests països pesa molt respecte de les creences sobre l'associacionisme en general quan les dones s'hi apropen. Podríem dir que hi ha, en principi, una pràctica habitual d'associacionisme, com a posició fonamentalment corporativa de defensa de drets i situats a partir de les condicions i dels drets laborals. Les dones anomenades *de l'est* tenen una pràctica històrica de molta participació en l'esfera politicopública, gairebé sempre associada a l'estructura de l'Estat que la propicia, i per tant, també la condiona. La majoria d'aquestes dones tenen una capacitació acadèmica que, moltes vegades, no veuen reconeguda a Catalunya, i les seves reunions i acostaments a les associacions d'immigrants se centren principalment en les demandes generals contra les lleis antiimmigració i restrictives de drets, així com en la lluita per les possibilitats de millores i promoció dels drets laborals. La majoria són les que anomenem *viatgeres soles*, però moltes també han vingut en processos de sol·licitud d'asil amb els seus marits i filles i fills. En tots els casos són dones que participen activament en l'esfera pública i utilitzen diverses estratègies sense haver arribat encara a formar associacions pròpies que funcionin quotidianament.

Futurs...

Des de les tipologies proposades es podrien verificar dues tendències principals. D'una banda, els grups de dones que, a partir d'un primer moment d'arribada al col·lectiu d'immigrants definit pel país d'origen, comencen a generar grups exclusius de dones i, mitjançant les relacions amb el moviment feminista, gradualment van manifestant la necessitat de situar-se en primer lloc com a dones i en segon com a immigrants. Aquesta situació no és ni homogènia ni és un procés lineal, però més enllà del nom de l'associació es poden visualitzar clarament les estratègies pròpies de les dones per relacionar-se, expressar-se, i fer pràctiques i recerques de llibertat. I és una situació que no solament sorgeix de les dones immigrades com un desig de trobar-se amb les dones autòctones, sinó que la trobada es produeix per doble via, ja que des del moviment de dones (feminista) també es convoca i es promou la participació de les dones immigrades a partir dels elements comuns com a dones.

D'altra banda, l'altra tendència que es fa visible i que, en principi, podria semblar contradictòria amb la citada anteriorment, és la irrupció dels grups de dones joves (immigrants o filles d'immigrants) que busquen espais propis per compartir experiències, desitjos i relacions. En general es visualitzen en dos llocs: les associacions de dones joves *autòctones* (on promouen la participació pròpia) i dintre de les associacions de dones immigrades en els espais anomenats *joves*.

Noves formes, noves valoracions o expressió de realitats?

La immigració, la trobada amb l'altre/l'altra, és, en realitat, una oportunitat-mirall i hauria de ser tractada com això i no com una *problemàtica*. Així, doncs, partim d'una experiència pròpia d'haver-nos *mirat al mirall*, on hem pogut visualitzar, verificar i saber efectiva i eficaç aquesta forma de participació en relació de les dones immigrades (que també practiquen les dones en general).

Hi ha, sens dubte, un desig de participació de les dones i, a més, hi ha una realitat contundent que mostra i demostra aquesta participació, que és també històrica en el moviment de dones. No és del tot real la presumpció que les persones participen per haver llegit un tríptic informatiu i/o assistir a una campanya de socis en una determinada associació. La majoria de les vegades, la realitat és que les persones s'apropen als llocs de participació social majoritàriament per afinitats molt concretes i relacions amb altres persones.

Així és la realitat participativa en tots els àmbits.

Però per expressar i comentar el desig de participació social que tenen les dones que provenen d'altres escenaris humans, ens hem de referir al procés migratori, i insistir en la no-homogeneïtat de les dones.

Sobre la taula estan els condicionaments materials de vida pels quals moltes dones poden veure restringits els seus desitjos de participació. Algunes dones consideren que no *tenen temps* per a les reunions (tenen treballs amb horaris incompatibles; o fills i filles a qui cuidar, etc.), o no troben una utilitat pràctica immediata a aquest tipus de participació. Es refereixen majoritàriament als llocs de participació social de l'àmbit de l'associacionisme.

Des de l'altra *banda*, es considera que en realitat les dones no volen participar i que no es mobilitzen pels seus drets per les enormes problemàtiques: les victimitza i les responsabilitza de la seva situació.

Al mateix temps, no obstant això, les dones expressen el desig de relacionar-se amb altres dones, i a això sí que li veuen la utilitat pràctica: l'intercanvi, l'autoajuda, passar-se informació, acompanyament, acollida (fonaments de moltes de les associacions) i aquest tipus de relació la practiquen en el dia a dia, en el quotidià. Generalment és a partir d'aquestes relacions que es plantegen després la *necessitat* de dotar-se d'organització *organitzada*. I això, moltes vegades, genera un cercle viciós, ja que els marcs participatius de les associacions tenen dificultats per acollir el quotidià, el dia a dia. No poques vegades, les associacions depenen de factors externs per al seu funcionament (els interessos de l'Administració, p. ex.), s'homogeneïtza la participació, es genera una espècie de *subjecte participatiu* que és en realitat una abstracció de les persones reals. Es fan coses *pel poble*, però *sense el poble*: es generen discursos excel·lents cap a la societat i per la societat, mentre que moltes vegades fallen les estructures internes, incloent-hi la democràcia interna de les associacions.

Les relacions de dones són participació social

Aquestes relacions de dones estan, efectivament, sostinent la societat. A tall d'exemple, moltes de les pràctiques de les ONG amb la implantació dels microcrèdits dirigits a dones immigrades reconeixen aquests teixits socials i de relacions que poden generar un màxim apro-

fitament (i màrqueting) per als negocis acabats d'establir. El suport mutu i quotidià (sense cites prèvies ni sol·licitud de noms) és fonamental a la vida de moltes dones immigrades. Lamentablement aquestes situacions, pel fet de ser inaprehensibles des del llenguatge de la representació social, no són reconegudes i moltes vegades la intervenció pública i institucional pot ser fatal per a aquestes relacions. En aquest sentit també cal reflexionar sobre el paper de les institucions respecte dels moviments socials i respecte de les relacions socials. Quan, en principi de bona fe i reconeixent el paper preponderant d'alguna dona, la *capten* per a la política de la representació, li fan perdre el teixit quotidià de les relacions i és molt difícil poder mantenir aquests teixits fluids i al mateix temps complir la representació institucional. No es vol dir amb això que és impossible poder aconseguir un equilibri, sinó que és difícil mantenir-se al mateix temps en dos registres: la política de les relacions i la política de la representació.

Les relacions en el marc del col·lectiu són fluctuants. Les relacions i les tradicions heretades/importades i traslladades a un marc que no les reconeix com a tals pot comportar efectes nocius que degeneren en unes relacions d'autoritat en el país d'origen, transformades en autoritarismes en un altre país. Així, per exemple, la cultura de les *àvies* (Àfrica, Amèrica Llatina) casa molt malament en un lloc on hi ha un clar menyspreu cap a la vellesa i la seva saviesa. Aquesta obra civilitzadora, portada a les maletes de les dones immigrades (fonamentalment, encara que no únicament) seria com una

gran oportunitat per a Europa, i ha de ser reconeguda i manifestada, i també considerada una categoria social rellevant.

Les dificultats per participar

Les dificultats fonamentals que trobem les dones immigrades són, d'una banda, les condicions materials de vida produïdes i reproduïdes sistemàticament. El nostre treball és vist socialment com el treball que *ningú no vol* i a partir d'aquest moment serem vistes com les *pobres* que venim a cobrir llocs de treball no desitjats. Les condicions reals del mercat laboral dificulten i sovint generen frustració individual, que es trasllada a allò social, ja sigui en participació social, ja sigui a través de filles i fills.

Els horaris i les formes de participació social són, en general, contraris als horaris i a les formes de vida quotidiana de dones.

La representació visual de la migració encara continua sent masculina.

La mirada (i l'expectativa) de moltes dones del moviment feminista continua estant ancorada en els *dèficits* de les dones immigrades. Representem el *burka*, el *ja passat*; les *no emancipades*. Falta expressar la nostra aportació social i les nostres formes, com a dones, de participació social. Fonamentalment la més important: l'obra civilitzadora portada a terme per dones, no totes immigrants, però sí totes les immigrants.

Les tipologies, els formats, el sentit de l'associacionisme institucionalitzat, la professionalització creixent, fins i tot la instrumentalització en l'anomenada *demo-*

cràcia participativa, exigeix un *subjecte participant* que, en realitat, és una espècie d'abstracció i fins i tot una *professional participant*. Mentre es verifica aquesta tendència, al mateix temps es desconeix la participació quotidiana de teixir relacions no institucionals però tant o més efectives, que es practica més en l'*entre dones* al llarg de la història de les dones.

CONCLUSIONS

Al llarg d'aquest text hem pretès recollir aquesta recent història de la immigració a Catalunya, que té veu i cos de dona. Seguim considerant important poder expressar i expressar-nos i generar un espai simbòlic que alimenti, des de les nostres aportacions socials, la nostra tasca quotidiana de fer societat, les nostres relacions reals entre dones com a fórmules vàlides de participació política.

Voldríem eradicar l'imaginari social de *pobres dones*, tan lligades conceptualment i mirades com a excloses socials, on no se'ns deixa donar i es pretén que solament volem rebre. On el silenci de vegades és el refugi en què moltes de nosaltres ens situem, perquè la comunicació no comporta comprensió sinó malentesos.

La història ja s'està fent, vivint, existint en les mirades de les dones i en les seves estratègies quotidianes de fer la vida. La diversitat és la realitat, com també les necessitats que cal cobrir, no imputables ni als desitjos ni a les voluntats de les dones sinó com a constriccions imposades socialment. No som, doncs, ni víctimes ni responsables directes d'aquestes situacions condicionades pel sistema econòmic i patriarcal i, per això, fins i

tot generalitzant, continuem exigint apostes polítiques clares perquè s'eradiquin els obstacles a la llibertat i a la potència de les dones, generadores, alimentadores i sustentadores de societat.

Insistim en la nostra història ancestral de fortalesa, força de dones que usem i prodiguem la mediació entre nosaltres i el món com a eina útil per al teixit de la vida que creem i recreem ja a Catalunya.

Des de fa més de 30 anys...

¹ N.d. T.: La tontina és una font de crèdit no oficial. La pràctica tradicional de la tontina permet que les dones africanes, p. ex., duguin a terme els seus projectes gràcies a la posada en comú de fons.

